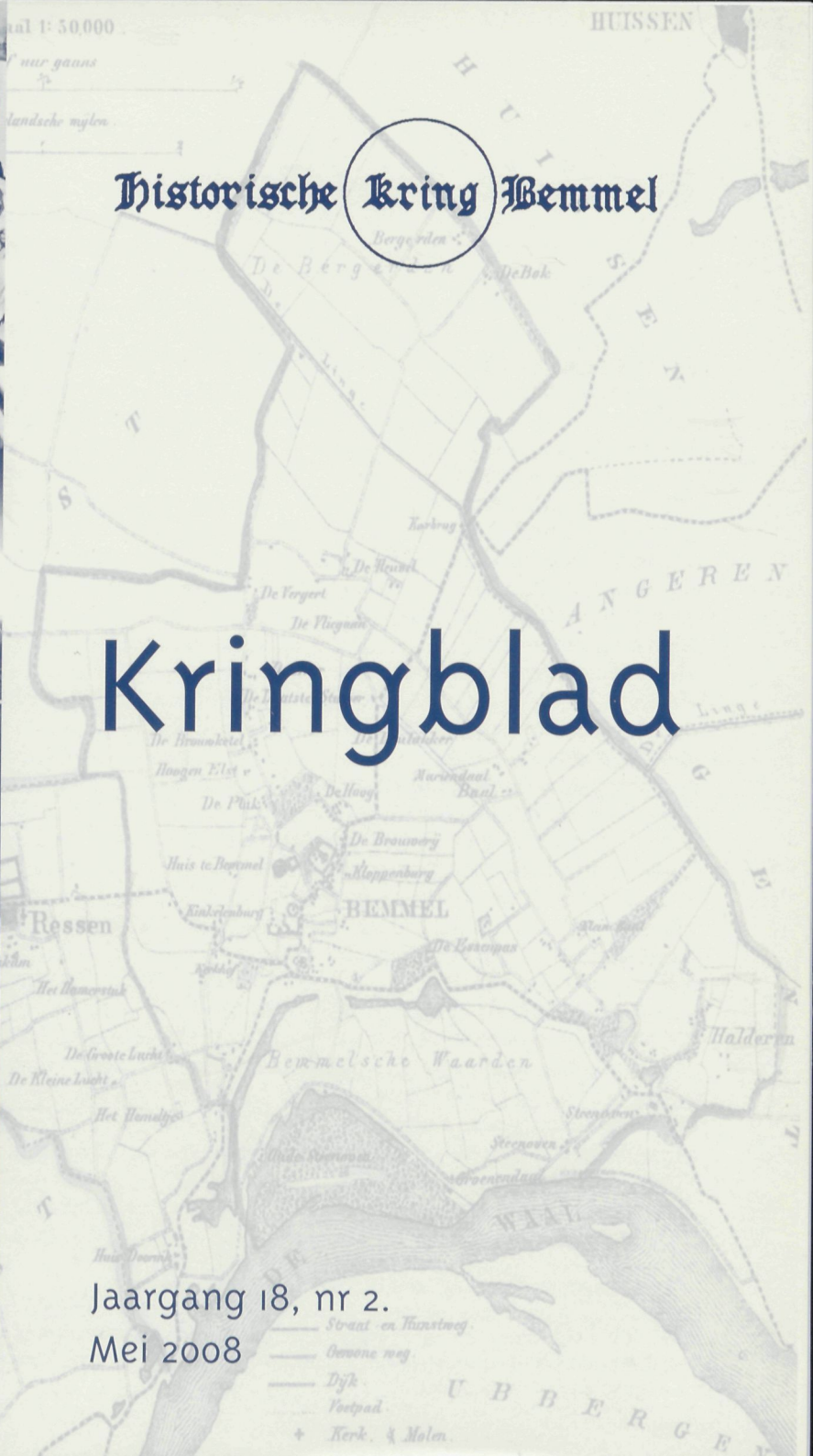

Historische Kring Bemmeler

Kringblad

Jaargang 18, nr 2.
Mei 2008

Historische Kring Bemmeler

Uitgave ten behoeve van de leden, jaargang 18 no 2.
DATA DRUK Gendt
ISSN 1384-9271

Inhoudsopgave:

Woord van de voorzitter	1
Van Strijd(hagen) naar Vrede(hagen)	2
Oorlogswinter 1944-1945	18
Oproep in verband met de IJssellinie in Bemmeler	19
Een krantenknipsel (49)	20
Uut de ouwe deus - De Ward	21
Man en paard noemen	22
Even voorstellen - Gijs Bouwman	25
Aanwinsten	25
Naar de klokkentoren van de Donatuskerk	26
De Lingewaardse canon	32
Uw groepsfoto op de middenpagina van het Kringblad?	35
Drumband ESKA 50 jaar	36
Pierre Cuypers (*1947) over Pierre Cuypers (1827-1921)	38
Even voorstellen - Maarten van de Nieuwenhuijzen	43
Nieuws uit de krant van 100 jaar geleden	44
Straatnamen in Bemmeler, Haalderen en Ressen - De Ambachtstraat	47
Een overspelige gravin in Bemmeler	48
Huissen, net even anders	55
Het jaar 2009 - Jaar van de Tradities	55
Oud archiefmateriaal (26)	56
De kerk in het midden - 2	58
Uitreiking Kringprijs 2008	67
Internetwetenswaardigheden	68
Agenda	69
Boeken	70
Advertenties 1925	72
Colofon	

Dit is de eenenvijftigste uitgave van het Kringblad.

Het voornemen bestaat het volgende nummer begin september 2008 te laten verschijnen. Kopij voor dat nummer is welkom en kan bij de redactieleden of bij het secretariaat worden ingeleverd. Als uiterste datum voor het inleveren van kopij willen wij graag 1 augustus 2008 aanhouden.

Woord van de voorzitter

Voor u ligt het meinummer van het Kringblad met andermaal veel lezenswaardige artikelen. Zo treft u onder meer een bijdrage aan van Pierre Cuypers over zijn illustere overgrootvader naar aanleiding van de thema-avond eind vorig jaar, worden de kerkklokken van de Donatuskerk nader bekeken door Adi van Oijen, is er een kort verslag van de uitreiking van de Kringprijs 2008 in maart, beschreef Joop Verburg voor ons de wederwaardigheden van de familie Sloot en kunt u zich vergapen aan prachtige oude foto's in het tweede deel van 'De kerk in het midden' van Maria Janssen. Ik moet bekennen dat wanneer je ook deze foto's weer ziet van het huidige centrum van het dorp mij de tranen toch een beetje in de ogen schieten. Natuurlijk heeft dit deel van Bemmelseel veel schade geleden in de oorlog. Maar de voortvarendheid waarmee de herinrichting van het centrum in de eerste decennia na de oorlog vorm is gegeven, heeft achteraf gezien te weinig ruimte gelaten voor inpassing van de aanwezige architectonische schoonheid en ruimtelijke kwaliteit. Laten we hopen dat het huidige gemeentebestuur zich dat ook realiseert en met de nieuwe plannen voor de Markt en omgeving weer enige allure terugbrengt in het centrum.

Namens de Historische Kring heb ik ingesproken op het voorontwerpbestemmingsplan Kern van Bemmelseel omdat tot op heden is verzuimd de archeologische waarden van het plangebied op de kaart te zetten en daarvoor afdoende bescherming te regelen. Al in de prehistorie werd dit kerngebied bewoond. Bij de bouw van de Rabobank zijn indertijd voorwerpen gevonden die afkomstig zijn uit de Tjongercultuur (ca. 10.000 jaar geleden) en in 2004 zijn op de plek waar nu Albert Heijn is gevestigd voorwerpen aangetroffen uit het Mesolithicum (ca. 8.000 – 4.000 voor Chr.). Er staat ons dus nog wat te wachten.

Waar ik in ieder geval blij mee ben is dat het gezegde 'een nieuwe lente en een nieuw geluid' nu eindelijk ook echt van toepassing is op de kring. Na een moeilijk verenigingsjaar met persoonlijke ellende, een te krappe bestuursbezetting, ziekte, overlijdensgevallen en voor het eerst sinds jaren een dalend ledenaantal gaat het weer goed. Tijdens de algemene ledenvergadering op 25 maart jongstleden hebben we twee nieuwe bestuursleden erbij gekregen. Elders in dit Kringblad stellen de beide heren zich aan u voor. Ook de ledenvergadering zelf werd door meer leden dan ooit bezocht. Het doet de bestuursleden en mij goed te kunnen constateren dat ons vrijwilligerswerk weer meer erkenning geniet en dat het vastleggen van de historische situatie en de daarmee verbonden documentatie voort kan gaan. Samen met u blijven wij ons met liefde inzetten voor het behoud van het eigene van het dorp. Voor nu veel leesplezier gewenst!

Marc Kocken

Van Strijdh(hagen) naar Vrede(hagen)

De familie Sloot vanaf 1925 in Bemmelen

Toen Bernard Sloot (1857-1926), zoon van Frederik Sloot en Johanna Regina Wassing, in 1877 trouwde met Grada Braam (1853-1881), zal hij gehoopt hebben op een lang en gelukkig huwelijk. Het mocht niet zo zijn. Zij ontviel hem, na de geboorte van twee zonen, Johannes Fredericus (1878) en Fredericus Wilhelmus (1879). Bernard hertrouwde in 1884 met Maria Theodora Reijers (1853). Uit dat huwelijk werden 9 kinderen geboren: Cornelis Hendrikus (1885), die 12 dagen na zijn geboorte overleed, Anne Maria (1887), Cornelis Hendrikus (1888), Wilhelmus Jacobus (1889), Aloisius Hendrikus (1890), Lambertus Andreas (1892), Bernardus Theodorus (1893), Theodorus Lambertus (1894), die maar een goed jaar oud mocht worden, en Theodorus Lambertus (Thedoor) (1896).

De familie Sloot woonde in Angerlo en het was Thedoor, die zich tenslotte in Bemmelen zou vestigen. De familie was intussen verhuisd naar Herwen en Aerd, maar Angerlo was nog niet vergeten. Daar had Thedoor een aardig meisje leren kennen. Ze heette Reiniera Maria (Reintje) Kraaijvanger en was op 28 september 1896 in Angerlo geboren. Ze trouwden in 1925 en zochten woonruimte, waar voldoende grond bij was om een tuinbouwbedrijf te kunnen beginnen.

Gekocht

Op dat moment kwam het pand 'Strijdhagen' in openbare verkoop. Het huis werd ingezet door Hendrik Verweijen uit Bemmelen. Hendrik woonde toen op de plek, waar na de oorlog de grote zaal van het 'Wapen van Bemmelen' zou verrijzen. Het huis werd echter niet afgemijnd, zodat de inzetter de zaak aan zijn broek had gekregen. Maar Hendrik Verweijen kon er niets mee en hij zocht dus alsnog een koper. Dat kwam Thedoor Sloot ter ore. Hij bekeek het huis, de schuren en de bijbehorende kwekerij en het leek hem wel iets. Oorspronkelijk was het totale bezit 'Strijdhagen' veel groter, maar diverse percelen waren inmiddels afzonderlijk verkocht. Voor Thedoor was het pand groot genoeg en ook de bijbehorende kwekerij kon zijn goedkeuring wegdragen. Als jongeman had Thedoor al gekozen voor de tuinbouw. Hij was na een gedegen opleiding aangesteld bij de Plantenziektkundige Dienst om voorlichting te geven aan tuinbouwbedrijven. Daartoe reisde hij veel naar het Westland. Dat gebeurde per trein en met de in de trein meegenomen fiets.

Thedoor bood op het geheel en Verweijen was blij een koper gevonden te hebben. Zo werd Thedoor kweker in Bemmelen. Daaraan had hij de handen vol en daarom stopte hij met zijn werk voor de Plantenziektkundige Dienst.

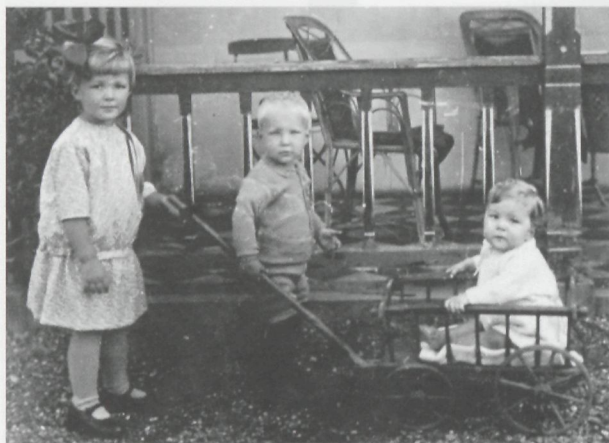
'Strijdhagen' voor de oorlog. Links in de tuin staat Ben Sloot en rechts voor het raam zien we Jan Sloot.

Hoe zag het huis er uit?

De entree was aan de zijde van het Vossenhol. Als de monumentale voordeur open ging, zag je een lange, brede gang die doorliep tot aan het achterhuis. Achter in de gang was een lichtkoepel aangebracht, die licht vanaf de zolder doorliet. Daaronder een deur die naar de deel leidde. Rechts van de gang bevond zich een tuinkamer met openslaande deuren, die uitkwamen op wat vroeger een veranda was, later verbouwd tot serre. Na die kamer volgde een trap naar de eerste verdieping, vervolgens een ruimte voor was- en strijkgoed en een keuken met daarachter een bijkeuken. Aan de linkerzijde van de gang bevonden zich twee kamers -kamer en suite- beide voorzien van een houten lambrisering.

Op de eerste verdieping bevond zich een overloop met openslaande deuren naar het balkon boven de veranda. Verder waren daar zes slaapkamers gesitueerd, een badkamer en een trap naar de zolder. Op die zolder waren vier dakkapellen gebouwd, deels voor de ruimte en deels voor het daglicht. Op de hoeken van het dak stonden vier schoorstenen met ruime rookkanalen voor de diverse stookplaatsen.

Het huis had een voor die tijd moderne inrichting. Er was een badkamer met warm en koud stromend water en een warmwatervoorziening, die in de

keuken was gesitueerd. De was werd in de bijkeuken gedaan, maar op de ruime zolder gedroogd. Om de was daar te krijgen was bij een van de dakkapellen aan de noordzijde een takelstelsel aangebracht.

Voor de nog open veranda zien we Marietje en Jan, met Ben in de kar.

Het achterhuis

Er was een grote deel met aan de zijkanten varkens- en koeienstallen en een paardenstal. Aan de kant van de Ressensestraat was een groot kippenhok aan de deel aangebouwd, waarin zich legkippen bevonden. Die kippen gingen overdag naar buiten via een loopsluis over het verharde terrein naar een scharrelweide achter het transformatiehuisje. Op de plaats waar nu een nieuwe schuur staat aan de noordzijde, stond vroeger een potstal/mestput, die ieder jaar geleegd moest worden. Dat was een behoorlijk zwaar karwei.

De grote deel was vaak speelterrein voor de kinderen. Daar werden in de sinterklaastijd liedjes gezongen en Zwarte Piet gooide zo nu en dan een hand vol snoep over de deel, waarna het rennen was geblazen om zoveel mogelijk te pakken te krijgen. Eens speelde de dienstbode van burgemeester Herckenrath, die op 'De Eschdoorn' woonde, voor Zwarte Piet. Iedereen geloofde natuurlijk heilig in de goede Sint, maar Jan vond wel, dat Piet veel weg had van Claartje....

De kwekerij

De hele kwekerij was circa 1,25 ha groot. Er werden perziken, druiven, appels, peren en pruimen geteeld. Daarnaast werden groenten verbouwd: sla, tomaten, andijvie, bloemkool, bonen en postelein. De planten werden gezaaid onder platglas en later verspeend. Als kleinfruit werden aardbeien, aalbessen en kruisbessen gekweekt. Op de kwekerij stond een groot warenhuis, met een oppervlakte van 1500 m² en twee druivenkassen van elk 30 meter lang. Het warenhuis was gevuld met perzikenbomen en wat

tomatenplanten. In het vroege voorjaar werd tussen die perzikenbomen kropsla gekweekt. Er zat dan nog geen blad aan de bomen, zodat de sla de volle zon kreeg.

De kwekerij, zoals die er in 1953 uitzag.

Het watergeven in die enorme kas was een heel werk. Er bestond in die tijd nog geen beregeningsinstallatie en veel moest handmatig geschieden. De kas had aan weerszijden een pad. In elk pad werd een slang gelegd met een grote broeskop er aan. Via een pomp werden die broeskoppen van water voorzien en door telkens de slang een eindje terug te trekken, kon de hele kas worden besproeid.

De deel werd gebruikt als opslagplaats voor gereedschap en ander materiaal. Een paard en wagen was er niet en Thedoor probeerde er nu en dan een te lenen bij iemand in de buurt. Op een dag ging hij weer vragen om een paard en kar te mogen lenen, maar de vrouw, die genoeg had van het leentjebuurt spelen, zei tegen hem: "Ga maar naar de overburen. Die hebben een hit en die heet 'Leentje'".

Vooraf de perzikenooft vergde veel handarbeid en het hele gezin kwam er aan te pas om het oogsten goed te laten verlopen. Het plukken gebeurde door Thedoor, waarbij een van de kinderen een kistje moest ophouden, waarin dan de vruchten voorzichtig werden gedeponeerd. De volle kisten werden per berrie van het warenhuis naar de schuur vervoerd.

Daar werden de vruchten gesorteerd naar grootte en kwaliteit en verpakt in kistjes, waarin van tevoren hout- en papierwol was gelegd. Dat soort werkjes deden de kinderen vaak, terwijl hun moeder het verpakken voor haar rekening nam. Vanaf het begin was er ook een vaste medewerker in dienst: Jan Verplak. Die woonde aan de Zandsestraat op nummer 4. Mientje, de dienstbode, was zijn dochter. Toen in de dertiger jaren de crisistijd er voor zorgde dat de opbrengsten van de agrarische producten flink daalden, moest er bezuinigd worden en Verplak kon nauwelijks meer worden betaald. Gelukkig kon hij een baan krijgen bij de gemeente Bemmelse als medewerker in de buitendienst. Hij hield de Bemmelse wegen schoon door geregeld met kruiwagen, bats en bezem de paardenpoep op te ruimen. Die mest gebruikte hij bij zijn woonhuis weer tussen de aardbeienplanten.

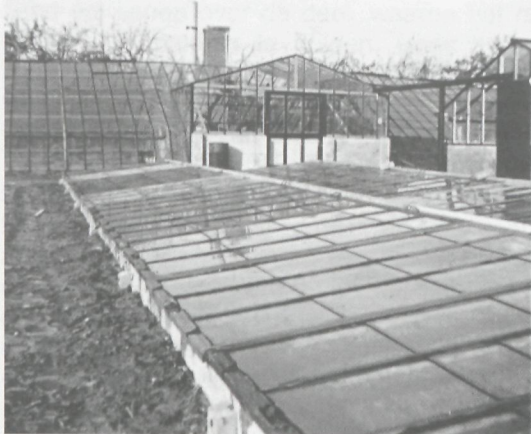
De producten van de kwekerij werden meestal opgehaald door de vervoerders Toon Nas, Hent Stoffels en later Hent Peters. Die brachten het meeste naar de veiling V.V.O.B. in Elst. Soms ging er een gedeelte rechtstreeks naar de handel.

Bloemen

Teneinde het rendement van de kwekerij te verhogen werd een houten bloemenkas gebouwd. Die was voorzien van centrale verwarming. De verwarmingsketel, die in een kelder was geplaatst, werd gestookt met cokes. Elke avond moest de ketel nog een keer worden opgestookt en volgegooid met brandstof voor de nacht. Om in het donker van huis naar de kas te komen, werd gebruik gemaakt van een stormlamp.

In de kas werden aronskelken als snijbloemen geteeld en op de zijtabletten stonden hortensia's, spirea's en andere potplanten. De aronskelken werden veelal gebruikt voor grafwerk. Een Nijmeegse bloemenwinkel in de Zieker-

straat nam wekelijks aronskelken af. Die bloemen werden, in kartonnen dozen verpakt, soms met de fiets, soms per trein vanaf station Resen-Bemmel vervoerd naar de bloemist of naar de veiling in Nijmegen.

Op het terrein bevonden zich ook twee rijen gemetselde bakken platglas (Lentse ramen), die verwarmd waren en waarin geraniums werden geteeld.

Op het seizoen waarin de verwarming in de bakken was aangelegd, volgde een zeer strenge winter. Bij diverse collega kwekers waren de geraniums bevroren, zodat er minder op de markt kwamen. Daardoor liep de prijs zo hoog op dat de kosten van aanleg van de verwarming bijna in één seizoen werden terugverdiend. De geraniums werden ook afgezet op de Nijmeegse veiling.

Als bemesting werd op de kwekerij meestal stalmest gebruikt, het liefst oude. Die werd betrokken van boer Ran van de Dikelsestraat. De knecht van Ran bracht de mest met paard en wagen naar de kwekerij. Met de kruiwagen werd de mest verder getransporteerd naar de kassen en daar verwerkt. Op een dag ontdekte men een trouwring in de mest. Deze bleek later eigendom te zijn van een man die bij Ran ondergedoken zat.

In de winter, wanneer er op de kwekerij minder te doen was, werden in de schuur stro- en rietmatten gemaakt. Die werden gebruikt als bescherming tegen vorst, zowel op de kas als op het platglas.

Het gezin

De familie Sloot bewoonde 'Strijdhagen' als een gelukkig gezin.

De familie Sloot, rond 1940. Vanaf links: Riet, vader Thedoor, Alie, Vinc, Rinie, Jan, moeder Reintje, Theo, Ben en Louis.

Er werden 9 kinderen geboren: Marietje (1926) die helaas net geen vier jaar oud mocht worden, Jan (1927) die later naar Amerika is vertrokken waar hij nu nog woont, Ben (1928), Alie (1929) die in januari 2008 is overleden, Theo (1931) die in 2006 overleed, Riet (1932), Vinc (1934), Louis (1935) en Riny (1937). De kinderen werden allemaal in dezelfde kamer geboren, op de eerste verdieping aan de kant van de Ressensestraat. Voor deskundige hulp bij de geboorte was altijd dokter Poell aanwezig.

Moeder Reintje had werk genoeg met het grote gezin. Daarnaast had ze regelmatig pensiongasten. De meest bekende was wel pastoor Van der Weij uit Haalderen. Moeder zorgde dan voor het schoonhouden van de kamers en voor het eten. Van tijd tot tijd mochten de kinderen bij de pastoor de prullenbak legen. En altijd vonden ze daarin dan als 'verrassing' een reep chocola ter beloning.

Natuurlijk kon moeder het werk niet allemaal alleen aan, dus was er ook een dienstbode. Ben herinnert zich uiteraard de naam Mientje Verplak en ook de thuisnaaister, Grada van Marwijk, die regelmatig verstelwerkzaamheden voor de familie Sloot verrichtte. Zij woonde aan de dijk, vlak bij café 'Het Hemeltje' en haar huis droeg de naam 'De Hel'.

Het grote huis Strijdhagen werd zo langzamerhand een te zware belasting voor het gezin Sloot. De kosten voor het onderhoud rezen de pan uit. Er was nu eenmaal veel schilderwerk aan de blinden, de brede daklijst en de veranda en ook het waterdicht houden van het grote dak gaf regelmatig problemen. Verder was de woning erg bewerkelijk en kreeg moeder last van reumatiek, zodat een woning met minder onderhoud en meer comfort wenselijk was. In

1938 werd een nieuw huis gebouwd aan het Vossenhol, nummer 22. Dat huis kreeg de naam 'Vredehagen'.

Die naam was door vader Theodoor bedacht. Hij zei: "Ik heb zoveel jaren strijd geleverd ('Strijdhagen'), dat ik nu wel eens vrede wil."

'Strijdhagen' werd zonder de kwekerij verkocht aan Willem van Oppenraaij uit Haalderen. Die stopte met boeren omdat zijn zoon Willem jr. de boerderij in Haalderen had overgenomen.

In de crisisjaren

In de loop van de dertiger jaren werd de landbouwcrisisorganisatie opgericht. Dat was feitelijk de voorbereiding voor een eventuele veevoeder- en voedsel-distributie. De heer J. van de Kroon, die aan de dijk in 'De Arend' woonde, was secretaris-penningmeester. Toen hij kwam te overlijden werd Thedoor Slood door het bestuur van de A.B.T.B. gevraagd die functie over te nemen. Dat accepteerde Thedoor. In die tijd kwamen de secretaris-penningmeesters in de provincie regelmatig bij elkaar, meestal in Doetinchem onder voorzitterschap van provinciaal voedselcommissaris ir. Tukker. De secretaris-penningmeesters werden later plaatselijk-bureauhouders genoemd. Naast die neven-werkzaamheden was er altijd nog de kwekerij.

Oorlog

Tijdens de mobilisatie in 1939 werd een aantal Nederlandse militairen in het achterhuis van 'Strijdhagen' gelegerd. Zij moesten de kazemattenlinie tussen Bommel en Huissen bemannen in geval van een Duitse inval. Vrijwel direct na het begin van de oorlog werden deze soldaten echter teruggetrokken op de Grebbelinie.

Op een dag in het eerste oorlogsjaar waren de kolen voor de verwarming van de kwekerij op. Er moest cokes gehaald worden bij de gasfabriek in Nijmegen. Men had het liefst gietcokes, want die brandde langer dan de gascokes, waaruit het gas was verwijderd. Maar er was niets anders. De cokes moest in zakken worden geladen, maar die was in eerste instantie nog te heet, waardoor een zak vlam vatte. Wachten dus. Daarna in een roeiboot de Waal over, want de brug was nog niet gerepareerd en de pont voer niet vanwege kruiend ijs. Maar met veel moeite lukte het de Betuwse kant te bereiken en vervolgens kon de verwarming weer branden.

Intussen hadden de plaatselijk-bureauhouders ieder een brief in een gesloten envelop gekregen. Al vrij snel na de Duitse inval kwam bericht dat die envelop moest worden geopend en de instructies moesten worden uitgevoerd. Bij de meelhandelaren moest de voorraad worden opgenomen en de veehouders moesten registratiekaarten inleveren betreffende de grootte van hun vee-stapel. Aan de hand hiervan werden veevoederbonnen uitgereikt.

De Duitsers vorderden regelmatig voorraden veevoer, zodat de veehouders hun veestapel moesten inkrimpen. De boeren werden daarna verplicht weiland te scheuren (om te ploegen), teneinde er graan op te verbouwen. Daarvan profiteerden de bezetters dan weer.

Op een dag was er een vergadering van boeren met de voedselcommissaris en een afgevaardigde van de Duitsers. Toen het scheuren van nog meer weiland werd voorgesteld, stond de plaatselijk-bureauhouder uit Elst, de heer Lokhorst op. "Er wordt niet meer gescheurd," zei hij dapper en daarop kreeg hij veel bijval. De voedselcommissaris en de Duitser stonden sprakeloos. De uitspraak van Lokhorst was lang niet zonder gevaar. Straffen waren streng in die dagen. Maar er gebeurde niks. Er werd verder niet meer gescheurd in deze omgeving en dus ook niet meer gevorderd dan tot op dat moment was gebeurd. Tijdens de oorlog maakten de Duitsers vaak gebruik van 'Strijdhagen' als onderkomen, maar verder gebeurde er weinig. Tot de Slag om Arnhem begon. Toen werd het hier ook moeilijk.

Reintje en Thedoor Sloot.

Frontgebied

Willem van Oppenraaij jr. kwam tijdelijk bij zijn vader op 'Strijdhagen', omdat de boerderij in Haalderen in puin geschoten was. De geallieerden kwamen de Betuwe in en overal langs het Vossenhol hadden de Duitsers mitrailleur-opstellingen gemaakt. Enkele honderden meters verderop zaten de geallieerden. Thedoor Sloot ging tussen de linies door naar Jan en Charlotte Helmich, broer en zus, die op 'De Netser' aan de Zandsestraat woonden, om te zien, of zijn gezin daar kon worden ondergebracht. Men zou op die manier aan de 'goede' kant van het front terecht kunnen komen. Maar bij Helmich zat de kelder stampvol mensen, dus dat ging niet.

Nu was Thedoor meteen toen het geweld in deze buurt losbarstte al naar familie in Herwen en Aerdt gegaan om te zien of hij met zijn gezin in geval van nood daarheen zou kunnen uitwijken. Dat zou eventueel wel kunnen.

Op een dag was er een hevig luchtgevecht aan de gang. Bij het raam in het huis van Sloot zaten twee Duitse militairen naar dat luchtgevecht te kijken. "Ga snel met de kinderen naar de kelder," zei Thedoor tegen zijn echtgenote. Maar

een Duitser zei: "Bleiben Sie nur ruhig, das sind nur Deutsche Maschinen. Da passiert nichts." Nauwelijks had hij dat gezegd of een van de vliegtuigen dook op het huis en schoot zijn mitrailleurs leeg. Een van de Duitsers kreeg een schot in de rug en van de ander raakten de handen zwaar gewond. Vlak naast het huis stond een Duitse legerwagen met munitie. Die werd gelukkig niet geraakt. Maar het werd hier te gevaarlijk en dus moesten de families Van Oppenraaij en Sloot weg.

Weg van huis

Het was intussen vreselijk spannend geworden. De fietsen, die overal verstopt waren om niet 'gevoerd' te worden, werden uit hun schuilplaatsen gehaald. Wat snel te grijpen was, werd in een kinderwagen geladen en daarbovenop zette moeder het eten dat nog op de kachel stond. Op de fiets ging de familie Sloot richting Herwen en Aerdt. Er waren natuurlijk niet genoeg fietsen, zodat men bij elkaar achterop moest. Halverwege de Dorpsstraat werd Vinc echter aangehouden door een Duitse militair die de fiets wilde hebben. Zowel Vinc, die de fiets echt niet kon missen, als de Duitse soldaat trokken aan de fiets en beiden wilden van geen opgeven weten. Een van de jongens van Stoffels zag dat en wees de Duitser op een fiets die onbeheerd tegen een muur stond. Daar nam hij genoeg mee.

De tocht ging van huis naar huis. Overal lagen bommen en andere rommel dwars over de weg. Op weg naar de pont in Doornenburg kwamen ze langs de boerderij van Rijssenbeek. "Als je niet met de pont mee kunt, kom je maar bij mij," zei die, toen hij de familie Sloot zag. Maar Thedoor sprak vrij goed Duits en wist een plekje voor zijn gezin op de pont te veroveren. Twee dagen later werd de boerderij van Rijssenbeek volledig platgebombardeerd....

Tenslotte kwamen ze in Herwen en Aerdt aan. Daar was het ook vol, maar ze konden er nog wel bij. De familie verbleef daar een aantal maanden. Daarna kreeg Thedoor het verzoek van de voedselcommissaris om in Wehl het bureau van de plaatselijk-bureauhouder waar te nemen. Gelukkig kon het gezin Sloot in Vethuizen, een buurtschap in de gemeente Zeddam, bij familie onderdak vinden. Helaas aan de Duitse kant van het front. Maar gelukkig was Zeddam een boerenstreek en er was voldoende te eten. Ze waren in redelijke veiligheid. Toen begin mei 1945 de eerste geallieerde militairen het dorp binnen reden, was dat een teken van de bevrijding. Vooral hun jeeps maakten diepe indruk.

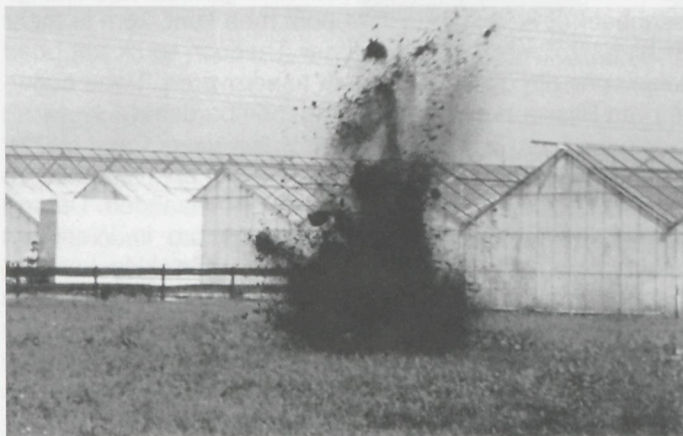
Ongeveer half mei 1945 kwamen Cornelis en Jan Sloot, neven van Thedoor, in geallieerd uniform vanwege hun activiteiten in het verzet, in Zeddam langs. Zij vertelden, hoe het er in Bemmelen uitzag. Het huis stond er nog en dus besloot het gezin na een week voorbereiding terug naar Bemmelen te gaan.

Weer terug in Bemmell

Na thuiskomst bleek de schade aan de huizen mee te vallen. De dakgoten van 'Strijdhagen' waren kapot en moesten worden vervangen. Men koos voor smallere exemplaren. De veranda aan de noordzijde was vernield en werd later vervangen door een (dichte) serre. De oude veranda werd aan het huis 'De Brouwketel' op De Plak, waar toen Wim van Lot (Peters) woonde en waar nu Chiel van Meegen een garagebedrijf heeft, als serre aangebouwd.

Ook het huis, waar de familie Sloot sinds 1938 woonde, was redelijk te herstellen. Maar er was geen meubelstuk meer in het huis aanwezig. De geallieerde militairen hadden een kachel in de huiskamer staan. In die kachel stookten ze alles wat maar brandbaar was: meubels, deuren, een stuk van de trap, de lijsten van de eenruiters en zelfs de roeden van de bloemenkas. De kapotte ramen hadden ze met eenruiters weer ongeveer dicht gemaakt. In het aanrecht zat een gat, waarachter een kat een nest gemaakt had en een stel jonge katjes gekregen had. Hier en daar op het bedrijf lagen nog wat veilingkisten die niet opgestookt waren en daarop kon men zitten. Maar toch was iedereen blij weer thuis te zijn. Enige tijd later werd de piano in Nijmegen teruggevonden en weer naar Bemmell getransporteerd.

Jan Sloot had een nieuwe hobby ontdekt. Hij had zo hier en daar een hoeveelheid wapens met bijbehorende munitie gevonden en verzameld. Daar kon je van alles mee doen. Met een karabijn schoot hij op eksters, kraaien en

katten. Op een dag was hij vreselijk boos. Toen hij thuiskwam ontdekte hij, dat vader de wapens aan de opruimingsdienst had meegegeven.

Een oude granaat wordt tot ontplofing gebracht.

Teneinde een en ander voor de voedselvoorziening te kunnen doen, werd een paar hectare grond gepacht van de heer Gorzeman en daar werden aardappels gepoot. Daarvan hebben velen geprofiteerd. In Woubrugge in de buurt van Leiden werd een actie opgezet voor vee voor de Betuwe. Uiteindelijk kwamen er 2 rijnaken vol jongvee aan in Haalderen. Ook in Friesland werden melkkoeien aangekocht.

Al deze oorlogsbelevissen heeft Thedoor Sloot later op papier gezet en daarvan heb ik dankbaar gebruik mogen maken voor dit artikel.

De draad weer opgepakt

In 1942 had Thedoor de Boerenleenbank (opgericht in 1906) als kassier overgenomen van A.D. Peters, die toen was overleden. Nadat de woning weer enigszins bewoonbaar was gemaakt, werd die activiteit weer opgepakt. Nog steeds hield hij kantoor aan huis. Daarnaast was hij nog altijd plaatselijk-bureauhouder. Voor die activiteiten was aan de linkervoorcant van het huis een extra deur aangebracht, zodat de klanten voor het plaatselijk bureau daar naar binnen konden. Op dat bureau werkten meestal drie medewerkers, terwijl er ook enkelen in de buitendienst werkten. De ingang van de bank was de voordeur aan de rechterzijde van het huis. Bij de trap naar boven was toen de wachtkamer. Op de bank werkte, parttime, Charlotte Helmich.

Hier was de, toen metalen, deur als ingang voor het plaatselijk bureau.

De brandkast van de Boerenleenbank

Toen de familie Sloot uit Bemmeler geëvacueerd was, werd aan bestuurslid van de bank C. Vernooij, die op het manneneiland in Ressen zat, gevraagd om te bekijken hoe de brandkast van de bank veilig gesteld kon worden. Die gaf zijn zoons opdracht de brandkast uit het kantoor van de Boerenleenbank aan het Vossenhol te halen. De gebroeders Geert, Jan en Jos Vernooij gingen samen met Koos Sanders uit Elst op pad. De brandkast lag nog in het kantoor, ondersteboven. Militairen hadden geprobeerd de kast aan de achterkant te openen, maar dat was niet gelukt.

De brandkast werd, met de nodige moeite, op een platte wagen geladen en naar hun tijdelijk onderkomen vervoerd. Toen zij een week later ook daar moesten vertrekken, heeft de heer Sanders met een snijbrander de deur open gebrand. De inhoud werd in zakken naar de kluis van de gemeente Bemmeler gebracht. Maar later werd ook de kluis van de gemeente door militairen met dynamiet geforceerd en alles wat van waarde leek werd daarna meegenomen. Geld van de bank was daar niet bij, want dat was door vader Vernooij bij de Twentsche Bank in Nijmegen gedeponneerd.

Na de bevrijding in mei 1945 schreef Thedoor Sloot:

Toen wij weer voorgoed van ons evacuatieadres terug waren, kwam een inspecteur van de Centrale Bank uit Eindhoven, de heer Roncken, kijken hoe het bij ons was gegaan. Bij zijn vertrek zei hij, dat ik maar zo snel mogelijk weer met mijn werk aan de bank moest beginnen. Ik zei: "Waarmee?" Er was geen brandkast en niemand wist waar de administratie was. Een paar weken daarna kwam ik burgemeester Van Elk tegen en die zei tegen mij: "Ik heb een spaarboekje van je kinderen gevonden." Ik zei: "Waar lag dat dan?" Hij zei: "Op het gemeentehuis." Ik zei: "Dan zal daar wel meer liggen." Met Theo Janssen, ambtenaar van de Burgerlijke Stand, die een zaklamp had, zijn we in de kluis van de gemeente gaan zoeken. Het was bijna ondraaglijk. Door de kluis lagen, ongeveer 1 meter hoog, diverse boeken, ook veel van de gemeente, verspreid met daartussen het asbestpoeder van de deur. Ieder ogenblik moest je er uit om te hoesten en lucht te scheppen. De eerste dag was het meeste terecht en na een tweede zoektocht, de volgende dag, kwamen de laatste bankboeken weer tevoorschijn.

De kwekerij

Thedoor was zo kort na de oorlog best wel druk met de bank en met het plaatselijk-bureauhouderschap. Voor de kwekerij bleef steeds minder tijd over. Maar Vinc dacht wel dat hij van het bedrijf iets zou kunnen maken. Daarom werd hij eerst naar de tuinbouwschool in Huissen gestuurd en, om sneller vooruit te komen, naar de middelbare tuinbouwschool in Nijmegen. Na het eindexamen moest hij nog in militaire dienst. Toen hij daar in 1954 uit

kwam, ging hij op het bedrijf aan het werk.

Er werden vooral veel Aronskelken gekweekt. Zelfs de perziken- en de druivenkas stonden er vol mee. Tot ergernis van zijn vader had Vinc een motor gekocht, maar die ruilde hij later in voor een kleine auto. Daarmee konden ze wekelijks samen naar de veiling in Aalsmeer. Ook in Arnhem en Nijmegen waren verschillende klanten. De Aronskelken werden door bloemisten veel gebruikt voor grafstukken. Een bedrijf in Arnhem nam per week wel 40 exemplaren af.

Vinc aan het werk.

In 1961 werd op het bedrijf een bungalow gebouwd, want Vinc had kennis gekregen aan Riet Wierink, dochter van het hoofd van de jongensschool, en ze wilden trouwen. De woning kreeg een plat dak, teneinde het zonlicht niet van de kassen weg te houden. Rond die tijd ontmoette Vinc de veertienjarige Geert Fölker uit de Bosweistraat, die bij de Hevea werkte, maar veel liever met de natuur bezig was. Hij werd uitgenodigd op de kwekerij te komen werken en hij heeft er zelfs zijn 40-jarig bedrijfsjubileum mogen vieren. Naast Geert werkten er regelmatig parttimers, meest vrouwen, en middelbare scholieren als vakantie-werkers.

Geert Fölker in de kas.

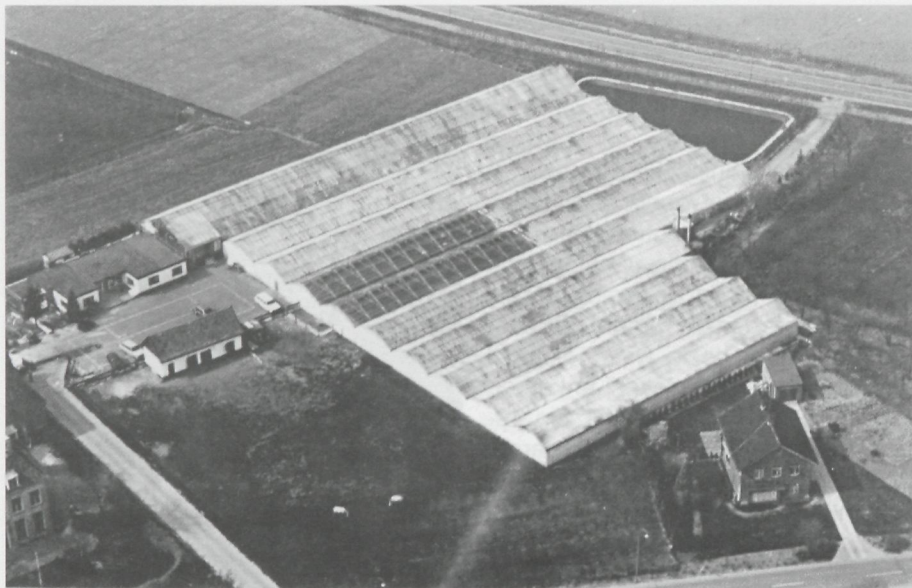

Doordat het plantenbestand regelmatig werd uitgebreid, ontstond er steeds weer ruimtegebrek en omdat de bestaande, verouderde kassen niet meer voldeden, moest er nieuw gebouwd worden. Voor de financiering daarvan moest bij een bank en dus vanzelfsprekend bij vader Theodoor worden aangeklopt. Rond 1975 was er ca. 5000 m² onder glas gekomen.

Het huis van Riet en Vinc was in het begin niet al te groot en nu en dan werd er een stuk bij aangebouwd. Omdat dit verschillende keren samenviel met gezinsuitbreiding, ging in de buurt het praatje: "Vinc is weer aan het bouwen. Er komt zeker een kind...."

Nu en dan reisde Vinc met een bevriende importeur naar Denemarken om kennis te nemen van de Deense cultures. Uiteindelijk specialiseerde zijn bedrijf zich in drie cultures: Clerodendrum, Bougainvillea en Stephanotus. Vooral met die laatste soort was een goede naam opgebouwd. Soms hoorde je: "Geen Stephanoot als die van Sloot."

Luchtfoto 1976.

Toen in 1998 voor Vinc de jaren begonnen te tellen en ook Geert Fölker aan vervroegd uittreden toe was, is het bedrijf verhuurd aan Schouten en Van Marwijk V.O.F., die kasruimte zocht voor haar orchideeënculture. Nadat deze firma een nieuw bedrijf op Bergerden gestart was, namen Willy van Kempen en Anthony Janssen uit Lent het bedrijf in gebruik. Vinc besteedde zijn nieuw gekregen vrije tijd aan het opknappen van de woning en het verplaatsen van de schuur.

De bank

In 1956 werd een nieuw bankgebouw gezet aan de Herckenrathweg 7. In datzelfde jaar trouwde Ben met Riet van Gendt uit Bergerden. Zij betrokken een nieuw huis naast de bank. Na het overlijden van moeder Reintje werd het huis aan het Vossenhol in 1972 aangepast aan de moderne tijd en er werd onder meer centrale verwarming aangelegd.

De Boerenleenbank aan de Herckenrathweg.

Burgemeester Van Nispen tot Pannerden speldt Thedoor een 'Bemmeltje' op voor zijn verdiensten voor Bemmel (1980).

achterste gedeelte van het huis. Thedoor nam de voorkant de volle breedte van het huis in beslag kamer en suite, die aan de kantoor gehouden had, in gebruik als woon- en nam en waar hij jarenlang slaapkamer. Daar heeft hij acht jaar gewoond, tot hij naar het verzorgingshuis 'Liduina' vertrok. Daar is hij in 1987 overleden.

In 1961 had Ben reeds het directeurschap van de bank van zijn vader overgenomen. In 1972 volgde de fusie van de Boerenleenbank met de Raiffeisenbank tot Rabobank en werd een nieuw bankgebouw gezet op de plaats, waar eens het Wit-Gele Kruisgebouw gestaan heeft. Ben was daar tot zijn pensionering in 1990 directeur.

Ben Sloot, directeur Boerenleenbank.

Tenslotte

Nadat Willem van Oppenraaij sr. in 1945 was overleden, kwam Coöperatie 'De Handelsraad' op 'Strijdhagen'. Zij bouwde voor haar activiteiten een extra schuur aan de achterzijde van het terrein, op de erfscheiding met het terrein van Vinc Sloot. Die coöperatie begon op 'Strijdhagen' met een fabriek in gewasbeschermingsmiddelen, de Luxan.

De Luxan verhuisde begin zeventiger jaren naar Elst en 'Strijdhagen' kwam te koop. In 1975 kocht de familie Wegh 'Strijdhagen' en startte er een antiek-groothandel. Met de aankoop van het huis kocht de heer Wegh ook de uitweg van de kwekerij van Vinc Sloot, die achter 'Strijdhagen' langs naar de Ressensestraat liep, er bij. Vinc legde een nieuwe uitweg aan en 'verhuisde' daardoor van de Ressensestraat 8 naar Vossenhol 28.

In 1998 kwam Wegh met het idee een muur als afscheiding te bouwen. Ook Vinc vond dat een goed idee. Doordat de Luxan indertijd de nieuwe schuur op de erfscheiding had gebouwd, was er voor de muur onvoldoende ruimte. Ze maakten een deal: Vinc leverde de grond en Wegh bouwde de muur.

In 2007 verhuisde de antiekgroothandel naar het oude veilinggebouw van de E.K.V. in Ressen.

Joop Verburg

Oorlogswinter 1944-1945

Een verhaal van het manneneiland

Mijn broer Rinus en ik moesten in Lent, waar wij in de Steltsestraat waren ondergebracht, van allerlei werk doen. Daar waren alleen mannen van boven de achttien jaar. Vrouwen en kinderen waren allemaal geëvacueerd naar Brabant of België.

We waren ingedeeld in twee ploegen. Er waren mensen, die koren moesten dorsen en een zogenaamde 'fruitploeg', waar ik bij ingedeeld was. Wij moesten in de Betuwe bij de boerderijen fruit, aardappelen, enz. ophalen, samen met Engelse militairen met hun vrachtwagens. Dat fruit, appels en peren, en die aardappelen waren zo goed mogelijk vorstvrij door de boeren onder stro opgeslagen. Het was midden in de winter en wij stonden soms met 10 à 12 man achter op die open vrachtwagens en dat was meestal bar koud. We moesten vijf en een halve dag per week werken en nergens was een kachel te bekennen. Maar we waren jong en dan kun je wel iets hebben.

Op een dag werden we beschoten door Duitse soldaten, die de Engelse vrachtwagens in het vizier hadden. Wij sprongen van onze wagen af en doken in de sneeuw. Ook de Engelse chauffeur en de bijrijder doken in de sneeuw. Daar lagen we wel een uur lang. Het was toen bitter koud en ik heb er bevroren oren aan overgehouden. Eén man raakte, voor zover ik weet, licht gewond. De Engelsen schoten niet terug.

Na enige tijd hield het schieten op en konden we weer verder rijden. We reden langs de boerderijen, laadden de aardappelen en het fruit op de wagen en reden weer huiswaarts. Zo was het op het manneneiland.

Jan Minkhorst

Oproep in verband met de IJssellinie in Bemmelse Waard

In de beide voorgaande edities van dit Kringblad berichtten wij u over de activiteiten die in gang gezet zijn om de restanten van de Rijn-IJssellinie in de Bemmelse Waard te behouden. Op woensdag 19 maart jl. hebben de verschillende belanghebbenden hierover opnieuw overleg gevoerd. Daarbij is een schets gepresenteerd van de mogelijk te herstellen haven. Besloten is de termijn van de projectgroep te verlengen met een half jaar om in die tijd de mogelijkheden verder te kunnen uitwerken.

Vanuit het projectteam is vervolgens contact met ons gezocht. Daarbij is aangegeven dat in de komende maanden een definitieve beslissing moet vallen over herstel van de linie. Bij het uitblijven van een positief besluit, is de kans groot dat de haven niet hersteld wordt en het terrein rond de haven niet in het ontwikkelingsplan Bemmelse Waard wordt ingepast. Dat kan betekenen dat het terrein door zandwinning verloren gaat.

Wat momenteel vooral gezocht wordt, zijn vrijwilligers die een rol willen gaan spelen bij het beheer. Zij zijn van groot belang voor de nieuwe functie van de linie. In dat verband moet gedacht worden aan de volgende taken:

- Het bemensen van een bezoekerscentrum, minimaal een keer per maand een (zaterdag)middag;
- Het openstellen van de gerestaureerde tankkazematten;
- Rondleidingen geven over het terrein;
- Beheer van de objecten (klein onderhoud);
- Het maken van een plan op korte termijn, waarin deze activiteiten naar voren komen.

Het bestuur van de Historische Kring Bemmelse Waard is van mening dat het van groot belang is dat wordt voorkomen dat hetgeen is overgebleven van de IJssellinie alsnog verloren gaat. Bij het object in Olst is sinds enkele jaren een groep vrijwilligers actief. Ook bij Arnhem worden nu initiatieven ontwikkeld. In Bemmelse Waard, waar ooit het verreweg grootste object lag, zouden we dan ook niet achter mogen blijven.

Daarom deze oproep. Bent u bereid u als vrijwilliger in te zetten voor dit initiatief, meld u zich dan op korte termijn aan bij onze secretaris. Kent u mensen die hiervoor in zijn, moedig ook hen aan zich te openen. Wij zullen de aanmeldingen verzamelen en doorleiden. Ook kunnen wij de 'Bemmelse' vrijwilligers in contact brengen met de initiatiefnemers bij de beide andere objecten. Concrete acties op dit punt zullen we als bestuur nemen op basis van de reacties en in overleg met de betrokkenen.

Het bestuur

BEMMEL zet alles op alles

De Gelderlander 4-7-1963

om recreatieoord-plannen spoedig te verwezenlijken

BEMMEL. — De gemeente Bemmél zet alles op alles om haar plannen tot aanleg van een recreatieoord in het dorp Bemmél, omvattende de aanleg van een zwembad, kampeerterrein, wandelpark, roeigracht, parkeerterrein en beplanting op korte termijn te verwezenlijken. Door de dienst van gemeentewerken is hiervoor een zeer geslaagd ontwerp gemaakt. De raad van de gemeente Bemmél heeft inmiddels zijn goedkeuring aan het plan gegeven en thans is het wachten op de vereiste rijksgoedkeuring. Wanneer deze binnen is, hoopt men direct met het grote werk van start te gaan.

Zwembad, kampeerterrein, wandelpark, roeigracht

Het ontworpen recreatieoord heeft een totale oppervlakte van acht bunder en zal komen aan de Waaldijk, schuin tegenover „Rondul” achter het dijkhuis van het Foldersdijstiet. De benodigde grond is reeds voor het grootste gedeelte eigendom van de gemeente. Ook de omliggende aangetrokken grond van de heer Knippling zal gebruikt worden voor het recreatieoord, terwijl ook de aanleg van de inmiddels gereed gekomen dijkafrit, verband houdend met bedoelde plannen.

Recreatieoord

In het recreatieoord — dat thans voorlopig de naam „De Ward” heeft gekregen — zijn ontworpen: 1 een openlucht zwembad, 2 een voorverwarmingsgracht, die tevens benut kan worden als roeigracht en in de winter als ijsbaan, 3 een wandelpark, 4 een kampeerterrein en 5 een parkeer-

ruimte, een en ander met de noodzakelijke groenvoorzieningen en afwateringen.

Zodra de rijksgoedkeuring is verkregen zal het plan worden uitgevoerd door de Dienst van Gemeentewerken in samenwerking met de Grontmij. Ook bij de aanleg van het sportveldencomplex „Walburgen” te Gendt, hebben beide instanties op de meest prettige wijze samengewerkt.

Zwembad

Voor de aanleg van het openlucht-zwembad, inclusief zon- en speelweide, zal ongeveer de helft van het terrein, 4 ha., worden benut. De oppervlakte van het water, inclusief strand, zal ongeveer 2,4 ha. bedragen.

Het zwembad wordt niervormig met een aflopend talud vanaf het kleuterbad naar het gedeelte voor de ge-

oefende zwimmers. De breedte van het kleuterbad zal ongeveer honderd meter bedragen. In de onmiddellijke omgeving hiervan is een klauter- en knooituin voor de jeugd geprojecteerd. Verder denkt men aan een springtoren in het water, een loopbrug vanaf het ondiepe naar het diepe gedeelte en een glijbaan in het ondiepe deel. Voor het houden van zwembadwedstrijden, waterpolo etc. kunnen aan de oostzijde van het bad wedstrijdbanen worden uitgestrekt tussen twee aldaar geprojecteerde loopbruggen.

In de onmiddellijke nabijheid van de

wedstrijdbanen zal een grondtribune kunnen worden aangebracht.

De kleedkamers zijn aan de noordzijde van het bad geprojecteerd.

Roeigracht

In verband met de tamelijk kleine oppervlakte van het water in het bad is, behalve een behoorlijke zuivering van het water te krijgen, rondom het zwembad een gracht geprojecteerd ter breedte van acht à tien meter.

Door de waterdiepte van ongeveer 40 cm. kan deze gracht tevens dienen als voorverwarmingsvijver. De heer P. van Wezel, de gemeenteraadsheer van Bemmél, die de geestelijke vader van dit plan is, wil deze gracht via een overstort in verbinding brengen met het bad, de waterstand in de gracht met behulp van grondwater op peil houden en dit grondwater via een pulsput, elektrische pomp en beluchtingsgoot in de gracht brengen. Verder bestaat het plan de gracht verder te gebruiken voor een ongevaarlijke kano- of roeigracht. Hiervoor zijn nabij de kassa aanlegsteigerterjes geprojecteerd.

Wandel/kampeerterrein

Tussen het aan te leggen zwembad en de roeigracht is een voetpad gedacht, dat op een drietal plaatsen de roeigracht zal kruisen. Om het geheel zo aantrekkelijk mogelijk te maken is in het hele plan een aantal hoogteverschillen geprojecteerd, met houten bruggetjes over de gracht en een aantrekkelijke groenbeplanting. Hierdoor kan een zeer aardig wandelpark voor Bemmél ontstaan. In de zuidwesthoek van het complex is een ruimte beschikbaar gehouden voor de eventuele aanleg van een kampeerterrein, wanneer hiervoor behoefte bestaat. In de noordwesthoek van het complex is een ruime parkeerplaats geprojecteerd.

De entree is gepland aan de in het uitbreidingsplan Bemmél geprojecteerde Randweg. Hierbij zal naast de kassa, het gebouwje komen waarin de dames- en herenkleedkamers worden ondergebracht. Verder wordt gedacht aan de bouw van een restaurant — aan de oostzijde van het kleedgebouw — voorzien van een buffetterras, afzonderlijk voor bezoekers en badgasten.

Algemeen wordt gehoopt, dat de vereiste rijksgoedkeuring niet te lang op zich zal laten wachten, zodat Bemmél op korte termijn met dit wel zeer fraaie recreatieoord kan worden verrijkt.

Uut de ouwe deus

'De Ward'

Al 'n hortje zien d'r noeste werkers bezig op 'De Ward'. Ik hurde d'r geregeld over praoten, mar ik was d'r lang niet gewes. Durrum docht ik laot ik mar es gaon kieken, dan wit je waor je over praot. Ien de krant had ik al erder 'n foto gezien van heel veul bomen die gekapt waren.

Korts ging ik d'r hin en schrok van wat ik zag. Wa'n ravage. Overal bulten grond die op 'n andere plek uitgegraven waren en wat veul ruimte ienins. Heel veul bomen waren weg mar d'r zien d'r nog zat over. De bomen die d'r nou nog staon kriegen wer meer licht. Zo dur de tied hin was de hele ward zo'n bietje dichtgegroeid. Ik vond die verwilderde ward ok mooi en 't was er heel stil, behalve 'n paor kwakende kikkers.

Ien 1963 makte de gemeente Bemmellannen vur 't recreatieoord dat vurlopig 'De Ward' wier genuumd. 't Ging deur, mar 't was 'n heel werk vurdat 't allemaol klaor was, want ien augustus 1966 kwam pas de erste gast op de camping die ok bij 't complex hurde.

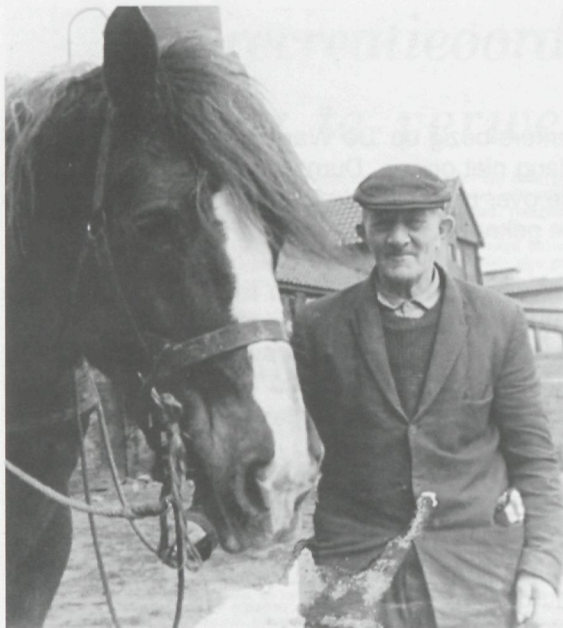
D'r is duk te doen gewes um 'De Ward'. Dur de tied hin wieren d'r acties gevoerd um de camping los te houwen, de boel te veranderen en zo meer. 't Was jaorenlang 'n mooi zwembad waor de kienderen veul schik hadden. Ien de zomer as 't werm was, gingen mien kienderen tussen de middag vanuut de schôl medeen naor 'De Ward' en ik mit 'n tuutje brood en wat te drinken daor ok hin. Dat was 'n mooie tied.

De kienderen wieren groot en 't zwembad hiel op te bestaon. 'De Ward' verwilderde en groeide zowat dicht.

De uitvoering van de nije plannen is volop aon de geng. D'r kum wer 'n rabattenbos zoas dat ok vroeger gewes is. De grote plas waoter blief gewoon liggen. As 't klaor is, de zon schien en 't is daor stil, heuren we wer kikkers kwaken.

Maria Janssen

Man en paard noemen

In het vorige Kringblad deden we onder deze kop op bladzijde 65 een oproep aan onze leden om informatie met betrekking tot de foto waarvan we hier nog een keer een uitsnede afdrukken. En niet zonder succes. Al tijdens het bezorgen van het blad kwamen de eerste reacties binnen. In totaal kreeg ik in ongeveer twee maanden tijd een vijftiental reacties van leden en lezers. Al direct werd duidelijk dat de afgebeelde man de heer Roerdink was, al werden bij deze achternaam diverse schrijfwijzen aangegeven. De voornaam bleek

echter een groter probleem. Het ging tussen Bart en Herman -of zo u wilt Majje- waarbij een meerderheid de naam Herman noemde. Bij Bart werd het adres Klein Baal 29 in Haalderen genoemd. Herman zou tot het begin van de zestiger jaren in een van de noodwoningen tegenover het transportbedrijf van Derks aan de Karstraat in Bemmelen gewoond hebben.

Eén van de reacties kwam van ons lid Gerard Vonk uit Haalderen. De familie Vonk woonde in een huis van de steenfabriek op de Buitenpolder. Als kind zag Gerard daar Roerdink vaak rijden met de lorries met stenen, getrokken door paarden. Op sommige dagen had hij wel eens mee mogen rijden. Hij was ook van mening dat het om Bart ging. Geconfronteerd met mijn twijfel, zocht hij met het Kringblad familieleden van Roerdink op. En daar kreeg hij de verzekering dat de man op de bovenstaande foto Herman Roerdink is.

Dat zowel de naam van Herman als van Bart werd genoemd, heeft ongetwijfeld te maken met het feit dat weliswaar Herman hier met een paard is gefotografeerd op de steenfabriek, maar dat het Bart was die daar altijd met paarden heeft gewerkt. Het toeval wilde overigens dat ook Bart in het vorige Kringblad op een foto te zien is. Hij was één van de mannen die in 1960 tegelijk met Toon Graven uit Bemmelen een lintje kreeg uitgereikt voor een 40-jarig dienstverband; in zijn geval als lorriedrijver op de steenfabriek.

Op de hierna afgedrukte foto uit de bijdrage over Toon Graven staat Bart Roerdink 2e van rechts. De krantenfoto is te slecht om goed te kunnen zien of de beide broers op elkaar leken.

Toen we al wel de achternaam Roerdink kenden, maar nog geen zekerheid hadden over de voornaam, hebben we in de bevolkingsregisters gezocht naar informatie over het gezin Roerdink. Daar kwam het volgende uit.

Vader van de beide broers was Engelbertus Wilhelmus Roerdink, geboren op 9 januari 1867 in Gorssel en overleden op 24 februari 1927 te Bemmelen. Hij was op 14 juli 1899 te Doetinchem getrouwd met Hermina Jacoba Baldik, geboren op 11 januari 1870 in Didam. Van Hermina vonden we geen overlijdensdatum. Vader Roerdink was steenfabrieksarbeider. In die tijd verhuisde je als steenfabrieksarbeider vaak; je moest het werk achterna. Waar het gezin van Roerdink zoal woonde, is af te leiden uit de geboorteplaatsen van de kinderen.

In het gezin Roerdink werden negen kinderen geboren:

- 1) Reinera Johanna Wilhelmina, geboren 9 juni 1900 te Doetinchem;
- 2) Hermina Hendrika, geboren 17 juli, 1901 te Doetinchem;
- 3) **Hermanus**, geboren 14 september 1903 te Huissen;
- 4) **Engelbertus** Wilhelmus, geboren 18 september 1905 te Huissen;
- 5) Gradus Johannes, geboren in juni 1908 te Arnhem en overleden 31 oktober 1908 te Arnhem;
- 6) **Hermanus** Jacobus, geboren 5 september 1910 te Westervoort;
- 7) Johannes Arnoldus, geboren 3 februari 1912 te Westervoort;
- 8) Johanna Berendina, geboren 18 februari 1916 te Westervoort en overleden op 20 februari 1933 in Bemmelen;
- 9) Maria Johanna, geboren op 12 oktober 1917 te Rheden.

Bij de geboorte van het laatste kind woonde het gezin kennelijk dus nog in Rheden. Niet lang daarna moet de familie Roerdink in Haalderen zijn gaan wonen. Dit kan worden afgeleid uit het 40-jarig dienstverband dat Bart in 1960 bij de steenfabriek in Haalderen bereikte: hij moet hier dus in 1920 begonnen zijn. Maar we kunnen het ook afleiden van het feit dat oudste dochter Reinera op 22 september 1921 in Bemmelse trouwde, en wel met Arnoldus Bernardus van Swaay, geboren 5 november 1897.

Opvallend is dat we bij de kinderen twee keer de naam Herman tegenkomen, voor het derde en het vijfde kind. We kunnen niet zonder meer aannemen dat de Herman uit 1903 al in 1910 overleden was; wellicht hadden beide zoons verschillende roepnamen. Bij de informatie die is binnengekomen, was immers ook sprake van een broer Hent. Mogelijk heeft één van de Hermanussen de roepnaam Hent gehad. Door deze situatie weten we niet wie van deze beiden de Herman op de foto met het paard is.

In Haalderen heeft de familie Roerdink voor de oorlog in de Blauwe Pan gewoond. Dat lezen we nog in het Kringbladartikel 'Voetbalvereniging HAVO uit Haalderen jubileert' (september 2002, pag. 36-37). Bart en Jan Roerdink voetbalden in 1932 bij HAVO. Ook broer Jan werkte, volgens dat artikel, zijn hele leven op de steenfabriek. Hij verzorgde er de paarden.

Zoals we hierboven al aangaven, weten we dus niet precies wanneer 'onze' Herman geboren is. Ook zijn overlijdensdatum is niet precies bekend: eind jaren zestig werd gezegd. Van Bart weten we wat dat betreft meer. Hij overleed op 24 november 1985 in het verzorgingshuis St. Liduina te Bemmelse. Het bidprentje, dat Toos Alofs bewaarde, memoreert ook zijn dierenliefde: *Bart Roerdink, eenvoudig, geestig, vol kwinkslagen, vol liefde voor de paarden, maar hard werkend, zo kende men hem jarenlang op de steenfabriek. (...) Toen hij gepensioneerd werd, werd hij gevraagd door de pastoor om op het kerkhof en in het park te werken. Het werd zijn lust en zijn leven. Hij werd iemand die bij de pastorie en het park hoorde. Hij kende alle dieren en de dieren kenden hem. Als hij van Klein Baal af fietste en zijn deuntje floot, begon Lola, de ezelin, al te balken.*

Bart, die ongetrouwd is gebleven, woonde op Klein Baal in bij zijn zuster Marie Gerdse-Roerdink. Ook Jan en Hent woonden daar. Herman was wel getrouwd en hij had ook kinderen.

Hier sluiten we deze bijdrage af. We voegden alle informatie voor u samen die naar aanleiding van onze oproep op ons af kwam. Het is geen echte historische beschrijving geworden, maar wel een schets van het leven in onze dorpen in de vorige eeuw.

Gerard Sommers

Even voorstellen - Gijs Bouwman

Wanneer je net als nieuw bestuurslid bent gekozen, kan het geen kwaad om je even aan de leden voor te stellen. Ik ben Gijs Bouwman, 57 jaar. Ik ben geboren in Doornenburg (noodwoning), heb nog even in Angeren gewoond en verhuisde in 1954 naar Bemmelen. Hier woon ik sinds 1980 aan de Brouwerslaan. Ik heb in Bemmelen op school gezeten, ben misdienaar geweest en was verkenner en lid van Drumband ESKA. Ik ben nu in de vut, na ruim 40 jaar als projectmanager ICT bij PTT/KPN te hebben gewerkt. Ik verzorgde daar de evenementen, zoals voetbal en popconcerten, en congressen.

Mijn hobby's zijn fietsen en tuinieren. En ik wil alles weten over de plaatselijke historie. Tien jaar geleden ben ik lid geworden van deze historische kring. En nu, met meer vrije tijd, ben ik bestuurslid geworden om de mensen die al zo lang deze kring levend houden te ondersteunen. Gezamenlijk willen we als bestuur meer aan de weg timmeren en ik zal me daar graag voor inzetten.

Gijs Bouwman

Aanwinsten

Wij hebben voor ons documentatiecentrum dankbaar in ontvangst genomen:

- Diverse publicaties kadaster en drie jaargangen Gens Nostra;
- Tekeningen uit de periode Bemmelen-800 en een affiche tegen kernenergie;
- Diverse stukken monumentencommissie;
- Verschillende periodieken en publicaties uit de jaren negentig;
- Een stel bordhaken en een ansichtkaart van 'De Kinkelenburg';
- Een schoolboekje uit 1922, pasjes en stickers Bemmelen-800 en programma's van de 'Bemmelse Avond' in 1978;
- Een kaart van Stomerij Grashoff (opgeheven);
- 'Verdeel en beheers', het jubileumboek Pannerdensch Kanaal;
- Een gids, een boekje, een vouwblad 100 jaar bibliotheek en een tijdschrift;
- Diverse oude gemeentegidsen en een APV uit 1908;
- Twee koffiemolens en een weegschaal;
- Een stapel bidprentjes aangereikt op de thema-avond van maart jl.;
- Middenpagina tijdschrift met reportage IJsramp in Haalderen;
- Zeven stuks keramiek, gevonden bij het zandzuigen.

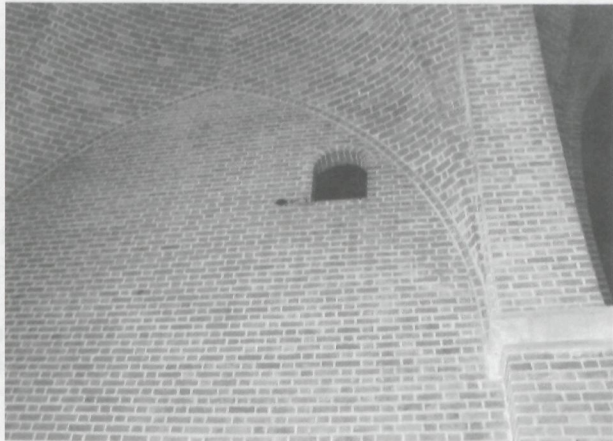
Het bestuur

Naar de klokkentoren van de Donatuskerk

Tijdens het zoeken naar informatie over de Donatuskerk in verband met de organisatie van de Open Monumentendag 2007, stuitte ik op teksten die op de klokken zouden zijn aangebracht. De klokken bleken ook een naam te hebben. Het maakte mij nieuwsgierig en ik wilde het graag met eigen ogen bekijken en fotograferen. Ik vond de heer Kradolfer, vrijwilliger van de Donatusparochie bereid om mij, bij wijze van uitzondering, mee te nemen naar de toren. Dat gebeurde op 18 juni 2007.

Dat de toren niet open wordt gesteld is zeer te begrijpen. Het is een behoorlijke tocht om boven te komen. De toren heeft namelijk geen doorlopende trap.

1. Tot aan het orgel is de trap bedekt met vloerbedekking en prima te begaan. Logisch natuurlijk, omdat tot hier de koorleden veilig heen en weer moeten kunnen gaan.
2. Daarna wordt het moeilijker. Een klein los laddertje brengt ons naar de volgende trap. Deze is van 1950.
3. Hierna volgt een vooroorlogse wenteltrap, een echte torentrap dus. Deze brengt ons op de verdieping met de vensters, voorzien van glas-in-loodramen, die van buitenaf te zien zijn. Hier staan ook de elektromotoren die de klokken aandrijven. Op dit niveau bevinden we ons boven de gewelven van de kerk.
4. Een volgende trap brengt ons naar het gedeelte met het mechanisch uurwerk. We staan dan dus net onder het dak van de kerk. Hier bevinden zich de bedradingen van de verlichting en de geluidsinstallatie, de kerk-radio en de straalverbinding met 'De Gouden Appel', Zorgcentrum 'Liduina' en Verpleeghuis 'De Lingehof'. Vanaf deze plaats in de toren wordt het onderhoud aan de lampen in het middenschip geregeld. Aan de lampen bevindt zich een lang koord. Door dit koord te laten vieren, zakt de lamp en kan beneden in de kerk een peer vervangen worden. Het onderhoud aan de lampen in de zijbeuken is nog veel ingewikkelder. Voor in de kerk bevindt zich op ongeveer 8 meter hoogte een luik. Door hier doorheen te kruipen en langs de gewelven omhoog en omlaag te gaan kan men bij

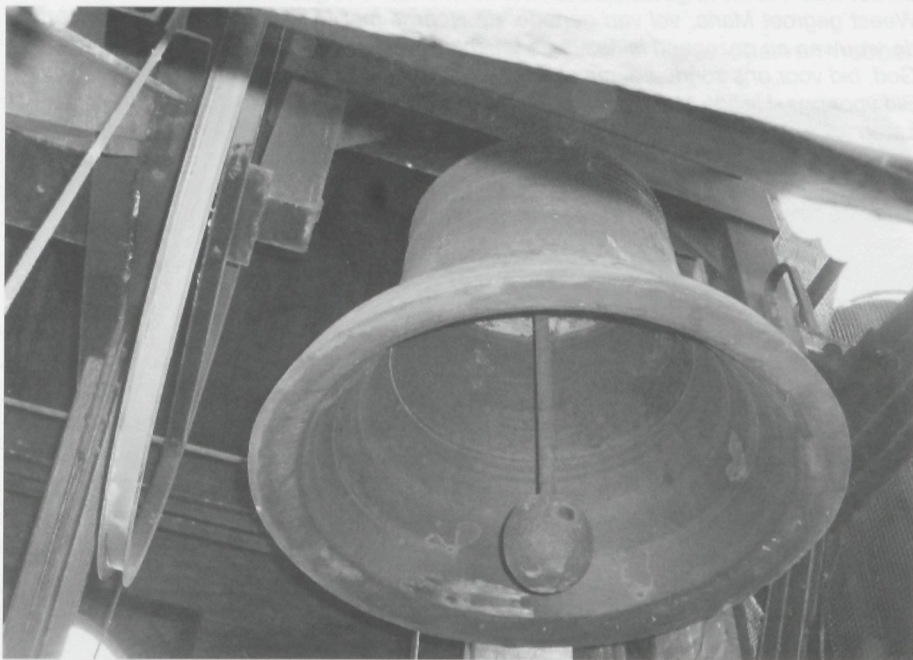
de kapotte lamp komen. Stelt u zich eens voor wat een karwei het is om de peer van de achterste lamp te vervangen.

5. Om straks goed bij de klokken te kunnen komen is het noodzakelijk een lange ladder de laatste trap op mee naar boven te nemen. Bovenaan de trap bevindt zich een loodzwaar luik.

En dan..... staan we oog in oog met de vier klokken. Hier was het allemaal om begonnen.

De Angelusklok

Deze klok heeft een diameter van 810 mm en is gemaakt in 1949 door de Industriële Maatschappij Jos Jongerius nv. Hij weegt 350 kg en heeft toonsoort b. In de brief van Jongerius aan deken dr. Mulder van 28 juli 1949 wordt voorgesteld om op deze klok de tekst te plaatsen: *Donatus Deum adoro Deiparam honoro* (= ik Donatus aanbid God [en] ik vereer de Moeder Gods). Of deze tekst ook geplaatst is, is niet helemaal duidelijk, omdat in de brief Donatus werd doorgestreept en vervangen door Theresia, maar dit werd ook weer doorgestreept.

Deze klok wordt door middel van het uurwerk in werking gesteld, 's ochtends en 's avonds om zeven uur en 's middags om twaalf uur. Om even stil te staan en te denken aan de Heer. Om twaalf uur was het gebruikelijk het 'Engel des Heren' te bidden.

Het Angelus

De benaming 'Angelus' is afgeleid van de Latijnse beginwoorden 'Angelus Domini nuntiavit Mariæ': 'De Engel des Heren heeft aan Maria geboodschap'. In zijn huidige vorm bestaat het Angelus sinds 1571, de tijd van paus Pius V. Het is een katholiek gebed dat van oudsher driemaal daags gebeden werd: om zes uur 's ochtends, twaalf uur 's middags en zes uur 's avonds. Het gebed werd aangekondigd door het luiden van een kleine klok.

De tekst van het gebed luidt als volgt:

De Engel des Heren heeft aan Maria geboodschap. En zij heeft ontvangen van de Heilige Geest.

Weest gegroet Maria, vol van genade, de Heer is met U. Gij zijt de Gezegende onder de vrouwen en gezegend is Jezus de vrucht van Uw schoot. Heilige Maria, Moeder van God, bid voor ons zondaars, nu en in het uur van onze dood. Amen.

Zie de dienstmaagd des Heren. Mij geschiede naar Uw woord.

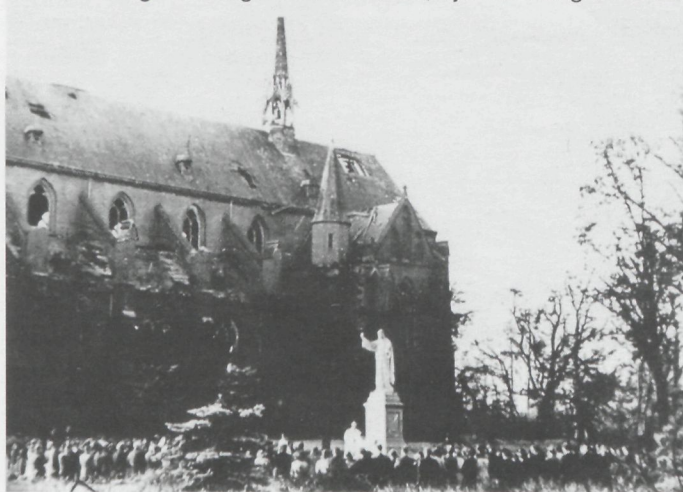
Weest gegroet Maria, vol van genade, de Heer is met U. Gij zijt de Gezegende onder de vrouwen en gezegend is Jezus de vrucht van Uw schoot. Heilige Maria, Moeder van God, bid voor ons zondaars, nu en in het uur van onze dood. Amen.

En het woord is vlees geworden. En het heeft onder ons gewoond.

Weest gegroet Maria, vol van genade, de Heer is met U. Gij zijt de Gezegende onder de vrouwen en gezegend is Jezus de vrucht van Uw schoot. Heilige Maria, Moeder van God, bid voor ons zondaars, nu en in het uur van onze dood. Amen.

Bid voor ons, Heilige Moeder Gods, opdat wij de beloften van Christus waardig worden. Laten wij bidden. Wij bidden U, o Heer, stort Uw genade in onze harten, zodat wij, die door de boodschap van de Engel de menswording van Christus Uw Zoon gekend hebben, door Zijn lijden en kruis gebracht worden tot de glorie van de verrijzenis. Door dezelfde Christus, onze Heer. Amen.

De klokkentoren van de Angelusklok heeft de oorlog overleefd. Toch is deze na de oorlog vervangen. En in 2000, tijdens het groot onderhoud van de kerk,

heeft deze toren opnieuw een totale restauratie moeten ondergaan, omdat hij nagenoeg los op het dak van de kerk stond.

De Donatuskerk vlak na de Tweede Wereldoorlog met de Angelustoren.

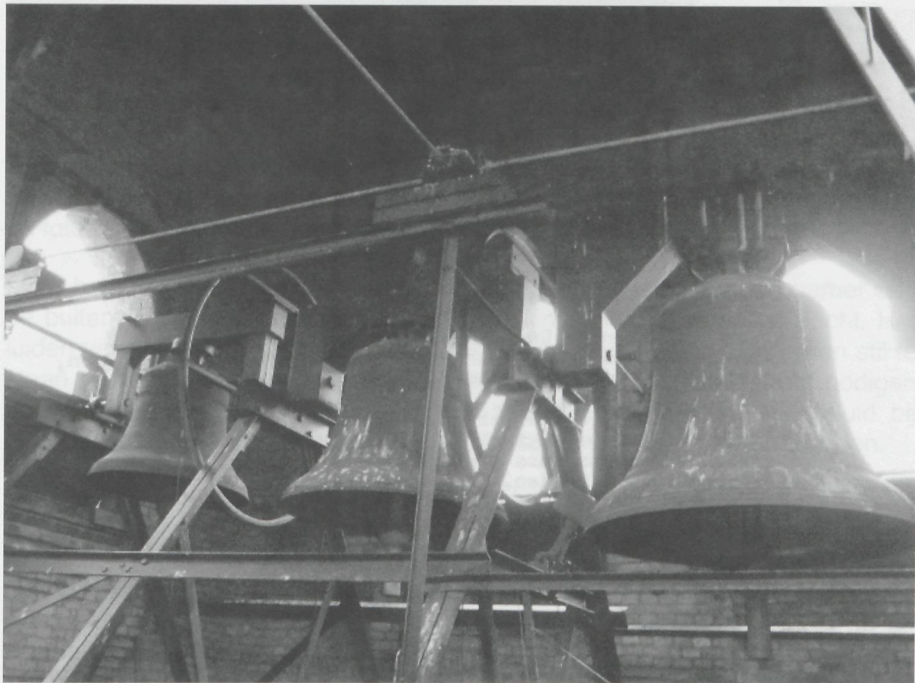

De Angelusklok hangt nu bij de andere klokken in de grote klokkentoren en niet in de Angelustoren.

De heer Kradolfer onder het dak van de Donatuskerk. De verticale balken op deze foto zijn de verlengstukken van de Angelustoren.

Johannes en Henricus

Behalve de Angelusklok zijn er dus nog drie klokken. Twee daarvan hebben een naam: Johannes en Henricus. De derde is naamloos.

Van links naar rechts: Johannes, Henricus en de klok zonder naam.

Industriële Maatschappij Jos Jongerius n.v.

TEL. 5182 (2 lijnen) - TEL. ADRES: JONGERIUS, AMERSFOORT - POSTGIRO 375242 - BANK: AMSTERD. BANK AMERSFOORT

A.F.D. L.AK/S.

BETR.

AMERSFOORT.
STOOVERSTRAAT 9

28 Juli 1949

Den Hoogerwaardden Zeergeleerden Heer Dr. W. Mulder,
Deken en Pastoor te

B E M M E L.

Hoogerwaarde Zeergeleerde Heer,

Hiermede bevestigen wij de goede ontvangst van
Uw schrijven d.d. 26 dezer en doen U onderstaand een opstel-
ling van de opschriften toekomen in de o.i. meest gewenste
vorm.

1. Voor de zwaarste klok:

Henricus vocor
defunctos ploro
clades fugo.
An.Sacro MCML.

2. Voor de middelste klok:

Ego Johannes
plebem voco
festa decoro.

3. Voor de kleinste klok:

~~Denatus~~ *Denatus*
Deum adoro
Deiparam honoro.

Zonder Uw tegenbericht nemen wij aan, dat U
hiermede accoord gaat. Mocht U een andere opstelling wensen,
dan zien wij gaarne even omgaand bericht van U tegemoet.

Wij hebben er verder goede nota van genomen, dat
Uw toren niet voor begin 1950 gereed zal komen en hebben naar
aanleiding hiervan onze gisterij te Heiligerlee verzocht, hier-
mede rekening te houden.

De brief met daarin de informatie over de opschriften op de klokken.

De klok met de naam Johannes heeft een doorsnede van 900 mm, weegt 485
kg en zijn toonsoort is b. De tekst op de klok is volgens de brief van 28 juli
1949: *Ego Johannes plebem voco festa decoro* (= Ik Johannes roep het volk
[en] ik tooi de feesten).

Henricus heeft een doorsnede van 1080 mm, weegt 850 kg en zijn toonsoort is fis. De brief van 28 juli 1949 vermeldt als tekst: *Henricus vocor defunctos ploro clades fugo. An.Sacro MCML (= Ik word Hendrik (Henricus) genoemd, ik ween over een dode, ik verjaag het onheil. Ik ben gewijd in het jaar 1950).*

De grootste, naamloze klok heeft een diameter van 1340 mm en is in 1958 gemaakt door de firma Petit en Fritsen. Het opschrift op deze klok luidt: *Deiparae Immaculatae a.n. Mariano MCMLVIII (= aan de Onbevleete Moeder Gods, in het Mariajaar 1958).*

De klokken van de Donatuskerk worden, zoals reeds vermeld, aangedreven door middel van elektromotoren die handmatig worden ingeschakeld.

Bij vieringen of uitvaarten wordt de grote klok geluid, door deze heen en weer tegen de stil hangende klepel te laten bewegen. Bij de meest rechtse klok op de foto op bladzijde 29 zijn de klepel en de hamer zichtbaar.

Ieder heel uur slaat de klok het aantal uren. Dit gebeurt doordat de hamer aan de buitenzijde van de klok door het uurwerk in beweging wordt gebracht. Het luiden van de grote klok, om 11 uur 's ochtends, nodigt ons uit om even stil te staan bij het overlijden van een parochiaan. De drie klokken samen nodigen uit voor gemeenschappelijke vieringen. Kerkklokken werden ook geluid bij noodtoestanden, bijvoorbeeld plotseling wassend water en bij dorpsbranden.

Het schrijven van dit artikel was mogelijk door de medewerking van de heer Kradolfer, vrijwilliger van de Donatusparochie. Ik wil hem op deze plaats hiervoor hartelijk bedanken en wil daarbij nog kwijt dat ik grote bewondering heb voor het werk dat vrijwilligers zoals hij verzetten.

Adi van Oijen-Brussen

Bronnen: Archief Donatusparochie.

Vertaling teksten op de klokken: Marc Kocken, Thea Heres en Geert Brussen.

De Lingewaardse canon

Zoals u in het lokale nieuws heeft kunnen lezen heeft Stichting Streekmuseum Lingewaard het initiatief genomen om, in navolging van de Nederlandse canon van geschiedenis en cultuur, een canon te maken voor onze gemeente. Het doel hiervan is om iedereen bewust bezig te laten zijn met het eigen (lokale) verleden. Het wordt een canon voor en door de plaatselijke bevolking. In de canon komen vijftig onderwerpen die in de loop van de tijd de geschiedenis van Lingewaard weerspiegelen. De historische kringen in de gemeente Lingewaard zijn benaderd om een bijdrage te leveren voor de onderwerpen van de canon.

In onze kring is een werkgroep gevormd, bestaande uit mevrouw Jopie van Setten en de heren Henk de Ruiter, Gijs Bouwman, Richard Rikken, Joop Verburg, Marc Kocken en Adri Stuart. De werkgroep heeft een lijst opgesteld met onderwerpen en aandachtspunten voor de canon. Stichting Streekmuseum Lingewaard heeft deze lijst gebruikt voor het samenstellen van het eerste concept, dat half maart is gepubliceerd. Tot half april heeft de plaatselijke bevolking de tijd gehad om te reageren op de conceptlijst en vervolgens heeft een commissie de definitieve lijst van 50 items vastgesteld. De items worden nader omschreven en in een context geplaatst.

Het ligt in de bedoeling om de gedrukte canon in de week van de geschiedenis (11 t/m 18 oktober 2008) aan te bieden aan de gemeenteraad, als formele vertegenwoordiging van de bevolking.

Hierna volgt de lijst met onderwerpen die vanuit onze kring opgesteld is en die als input gediend heeft voor de lijst van Stichting Streekmuseum Lingewaard.

Onderwerp	Periode/Jaartal
Prehistorie	
Jagers/boeren en vissers	
Tjongercultuur; nederzetting onder de Rabobank	10.000 v Chr
IJzertijd	
Romeinse tijd / Bataven	100 v Chr – 300 n Chr
Opstand der Bataven	76 n Chr
Bataafse nederzettingen: De Heuvel, Cuperswei, Groot en Klein Baal, Kerkenhof Ressen	
Kerstening	
Ressen	600-700

Vikingen	800-1000
Noormannen in de Betuwe	855
Eerste vermelding Bemmelen	
Volgens de bisschop Godfried van Reenen krijgt zijn zuster Heilwig van Reenen van haar vader, Bemele juxta Noviomagum.	1178
Adel/Kastelen	
Twist tussen Heeckerens en Bronckhorst	1300-1400
Brugdijk	14 ^e eeuw
De Pollenbeering/Huis Bronckhorst	1412
Huis te Bemmelen	1354
De Kinkelenburg	1200-1400
Huize Doornik	1326
Huis te Ressen	17 ^e eeuw
De Plak	17 ^e eeuw
Essenpas (Hoff to Haalderen)	1402
Tabakscultuur	
Vroegste vermelding tabaksland in Bemmelen	1676
Baksteenindustrie	
1 ^e veldoven	Vanaf 1750
Steenoven van Bouricius te Haalderen	1824
Fruiteelt	
Veiling Ressen	
Veiling Huissen-Bemmelen	
Dijken en overstromingen	
Aanleg dijken	Ca. 1200-1400
Polderdistrict, landbrief van de graaf Reinald van Gelder	1327
Ronduit	1740
Haalderen	1784
Doornik	1799
Religie	
Reformatie	16 ^e eeuw
Godsdienstvrijheid	1795
Noodkerk, 1 ^e pastoor Willem Peters	1795

Waterstaatskerk	1803
R.K. Kerk te Bemmelen	1872
N.H. Kerk te Bemmelen	12 ^e eeuw
N.H. Kerk te Ressen	11 ^e eeuw
Kapel te Haalderen	Ca. 1400-1595
R.K. Kerk te Haalderen	1933
Molukse Evangelische Kerk te Bemmelen	
Vervoer	
Opening Pannerdensch Kanaal	1707
Spoorlijn Arnhem-Nijmegen	1879
Betuwespoorlijn Elst-Tiel	1882
Station Ressen-Bemmelen	1881-1981
Betuwsche Stoomtramweg Maatschappij	1907-1935
Herckenrathweg	1953
Oude Postweg	
Snelweg A325 (A52) doorkruist Ressen	1939-1947
Gezondheidszorg	
Liduinaziekenhuis	1912
Wilhelminapaviljoen	1922
Verzorgingshuis Liduina	1964
Verpleeghuis Lingehof	1995
Wit-Gele Kruis	1946-2006
Onderwijs	
Wet bijzonder onderwijs	1909
Wet gelijkstelling onderwijs	1920
Overgang Openbaar naar bijzonder onderwijs	1922
Ontwikkeling van onderwijscentrum Overbetuwe	Vanaf 1946
Kloosterleven	
Zusters van Oirschot; zorgen voor onderwijs / Franciscanessen	Vanaf 1865
Zusters van Amersfoort; voor zorgverlening (Congregatie H. Jozef)	
IJsrampt te Haalderen	1932
Maatschappelijk welzijn	
St. Vincentiusvereniging	1853
St. Vincentiusgebouw	1875

Diverse diaconieën	
Fonds Elisabeth van der Mieden	1787
1^e Wereldoorlog	
2^e Wereldoorlog	
Market Garden	17 september 1944
Evacuatie	17 november 1944
Manneneiland	
Bevrijding	5 mei 1945
Kapel op de Heuvel	1946
Wederopbouw	
Herstelschade oorlog	Ca. 1945-1950
Landsverdediging	
De IJssellinie	1949-1963
Ambonezen	
Komst Ambonezen in Haalderen	1952
Bemmel Ponydorp	
Eerste Nederlandse Pony Jaarmarkt	1957-nu

Adri Stuart

Uw groepsfoto op de middenpagina van het Kringblad?

Al sinds mei 2001 hebben we op de middenpagina van ons blad foto's van groepen uit Bemmel, Haalderen en/of Ressen geplaatst, met daarbij een korte beschrijving en de namen van de afgebeelde personen. In totaal presenteren we op die manier dus al bijna 30 groepen. Daaronder waren voetbalelftallen, schoolklassen, toneelgezelschappen, het personeel van het postkantoor, zangkoren, misdienaars, gidsen, groepen op versierde wagens, groepen kinderen uit verschillende buurten, enz. Misschien heeft u thuis ook nog wel een mooie foto liggen die perfect in dit rijtje past en kent u ook nog alle namen van de herkenbaar afgebeelde personen. Neem dan eens contact op met Gerard Sommers. En wie weet, staat uw foto in een van de komende Kringbladen prachtig weergegeven op de volgende pagina.

De redactie

Drumband ESKA 50 jaar

Bovenstaande foto van Drumband ESKA is gemaakt bij de feestelijkheden tijdens de Ponyjaarmarkt op maandag 13 augustus 1962 bij 'De Kinkelenburg'. Niet alle leden staan op de foto. Het aantal verlofdagen van een werknemer was in die tijd nog bescheiden. Niet iedereen kon overdag vrij nemen of krijgen.

Op de foto zien we, telkens van links naar rechts, op de voorgrond: Jan Berns, Joke Wemmers, Toon Kuster, Bart Dams, Willie van Bremen, Frans van Gelder en Theo Rikken. Midden: Wilma Polman, Riet Buurman, Mientje Haafs en Marietje van Bremen. Achter: Sjaak van Gelder, Jan Berendsen, Piet Hendriks, Bart Evers, Jan Degen, Herman Peek, Gijs Bouwman en Wim Kersten.

De naam ESKA is verkregen door de eerste letters te nemen van Enkele Supporters en Katholieke Arbeiders. De naamgeving refereert aan de herkomst. Bij het maken van plannen voor het in 1958 te vieren 40-jarig jubileum van de KAB, voluit de Katholieke Arbeiders Beweging, ontstond het idee om een drumband op te richten. De financiële kant hiervan overtrof echter de mogelijkheden van de KAB. Om die reden werd draagvlak gezocht bij diverse andere plaatselijke verenigingen. Daarbij had de voorzitter van de KAB op de vraag of deze drumband er alleen was voor de KAB of voor de gehele bevolking bevestigd dat het de bedoeling was dat de drumband er kwam voor de gehele bevolking en daarom ook niet alleen rooms-katholieke leden zou hebben.

Met een eigen supportersvereniging en met de steun van diverse plaatselijke verenigingen werden verschillende activiteiten georganiseerd en al gauw was er voldoende geld om instrumenten aan te schaffen. Die werden op 19 maart 1958 afgeleverd, waarna het repeteren kon beginnen. Op 15 juli 1958 trad de drumband voor het eerst officieel naar buiten. Bij 'De Kinkelenburg' werden enkele marsen ten gehore gebracht. En bij die gelegenheid droeg de voorzitter van de KAB Drumband ESKA symbolisch over aan burgemeester Van Elk.

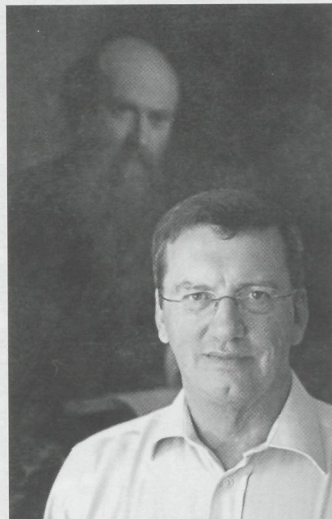
Dit jaar bestaat ESKA dus 50 jaar. Ter gelegenheid daarvan zal een jubileumboek worden uitgebracht. En er zullen diverse feestelijkheden zijn. Voor een volledig overzicht wordt verwezen naar de website van de vereniging: <http://www.eska.nl>

Gijs Bouwman/Gerard Sommers

Pierre Cuypers (*1947) over Pierre Cuypers (1827-1921)

Met de Cuypersmusical die op 25 mei 2008 in Roermond in première zal gaan, eindigt het zogenaamde Cuypersjaar. De 180e geboortedag van de architect was aanleiding voor het verzoek van de Historische Kring Bommel aan mij om op 4 december een lezing over mijn overgrootvader te houden.

Afkomstig uit een artistieke familie in Roermond -zijn vader was kerkschilder- ging de veelbelovende Pierre met een beurs van de gemeente Roermond in Antwerpen bouwkunst (en niet bouwkunde, zoals hij later koning Willem III verduidelijkte) studeren. In 1848 keerde hij, voorzien van de prix d'honneur, terug in Roermond. Dan begint zijn 73-jarige carrière die pas eindigt met zijn overlijden.

Een verworvenheid van het Cuypersjaar en de diverse publicaties die dit opleverde, is dat aandacht besteed wordt aan de grote veelzijdigheid van de architect. Traditioneel werd hij weggezet als een 19e-eeuwse kerkenbouwer die zijn ontwerpen baseerde op de door de katholieke kerk geïnspireerde middeleeuwse gotiek. Dit doet hem, door de eenzijdigheid van de karakterisering, absoluut onrecht. De beide door hem gebouwde "poorten" van Amsterdam, het Rijksmuseum in het zuiden, het Centraal Station in het noorden, kan men met droge ogen toch moeilijk gotische bouwwerken noemen; neorenaissance is meer verdedigbaar.

Zijn inspiratie door de middeleeuwen was onmiskenbaar, maar paste natuurlijk in de periode van de romantiek. De Franse architect Viollet le Duc en de Engelsman Pugin waren duidelijk voorbeelden voor hem. Je zou Cuypers een totaalontwerper kunnen noemen. Hij ontwierp zijn gebouwen tot in het kleinste detail; alle ornamenten tot en met de deurklinken toe waren van zijn hand. Dat leidde vaak tot heftige discussies met zijn opdrachtgevers, aan wie hij weinig concessies wilde doen. Afgezien van zijn nogal hoekig karakter, was dat ook toe te schrijven aan de visie die hij op het ontwerp had. Geen enkel detail was toevallig of gewoon "leuk", alles had een betekenis en een symbolische functie. Zo niet, dan werd het niet ontworpen. Suggesties van de opdrachtgever moesten dan ook in die visie passen, anders ging het feest niet door. Baron Étienne van Zuylen heeft dat bij de restauratie/reconstructie van kasteel 'De Haar' in Haarzuilens aan den lijve ervaren: als Cuypers zijn zin niet kreeg,

werd het werk definitief gestaakt! En niet denken dat als het werk voltooid is, er dan wel wat bij geknutseld zou kunnen worden; Cuypers hield ook na de restauratie een vertrek in het kasteel als pied-à-terre aan (het lag mooi tussen Roermond en Amsterdam). Gerommel aan zijn ontwerpen werd niet getoleerd.

'De Haar' was niet het enige kasteel dat hij restaureerde. Andere voorbeelden zijn onder andere het Muiderslot, Amerongen, Aerwinkel, Horn, het Oude Loo, de Ridderzaal op het Binnenhof etc. Zelfs 'De Doornenburg' werd door hem bezocht, maar dat kasteel werd door de eigenaresse destijds niet in restauratie gegeven.

Het succes van Cuypers, die tot rijksbouwmeester was bevorderd, maakte hem tot een icoon van de katholieke bevolking in het zuiden van Nederland. De katholieken die tot 1848 in een achterstandspositie hadden verkeerd, waarbij Limburg en Brabant als voormalige generaliteitslanden sowieso in een positie van verregaande achterlijkheid waren gebleven, zagen in de succesvolle Roermondse architect een coryfee op wie ze zeer trots waren. Bij jubilea stroomde de gehele bevolking van Roermond dan ook uit en werden cantates ten gehore gebracht en toespraken gehouden met een ronkende retoriek, waarvan men bij lezing met terugwerkende kracht wegsmeelt van plaatsvervangende schaamte. Dat dit triomfalistische geloei tot scheve ogen in protestante kring leidde, laat zich raden. Koning Willem III, sowieso een tegenstander van de grondwet van 1848 en al helemaal van het herstel van de Nederlandse kerkprovincies in 1853, was dan ook geen vriend van die katholieke Cuypers. De superieure kennis van Cuypers die vaak als arrogantie gezien werd, omdat hij het (dus) altijd beter wist, bevorderde de relatie met de vorst ook niet bepaald.

Bij de gala-opening van het Noordzeekanaal werd Cuypers, gekleed in het kostuum behorende bij het grootkruis in de orde van Gregorius de Grote (de hoogste katholieke ridderorde), dan ook op gezag van de geïrriteerde koning halverwege de tocht over het kanaal van boord gezet. Hoe meneer en mevrouw vanaf de walkant verder thuis kwamen, moesten ze maar zien. Het is wellicht aan Cuypers zelf te wijten dat hij zich door de katholieke politiek als een soort van emancipator heeft laten gebruiken. Het leverde hem natuurlijk ook veel opdrachten op. De gelijkberechtiging van de katholieken leidde vanaf

1853 immers tot een enorme vraag naar nieuwe kerken, precies op het moment dat Cuypers in Roermond zijn woonhuis met ateliers had gebouwd (1852), een imposant bouwwerk met fraaie voorbeelden van baksteenbouw. Er waren geen andere kerkenbouwers en de firma Cuypers-Stoltzenberg kon aan alle pastoorswensen (zowel die van de kleine als van de grote beurs) inclusief de kerkelijke gewaden en draperieën, voldoen. Het heeft aanleiding gegeven tot de legende dat Cuypers "honderden" katholieke kerken zou hebben gebouwd. Het aantal bedroeg in werkelijkheid slechts ruim zestig, waarvan een deel alleen werd verbouwd. De eerste kerk in Gelderland was die in Kranenburg (bij Vorden); op dit moment zelfs de oudste Cuyperskerk die nog bestaat. Nu is er het Museum voor Heiligenbeelden in gehuisvest.

Voor de Teekenschool in Roermond. We zien hier Cuypers op 90-jarige leeftijd in 1917. Op de voorgrond staat Charles Cuypers, mijn vader, als 11-jarige.

Cuypers was echter vooral een vernieuwer. Dat beeld wordt door zijn voorkeur voor de middeleeuwen nogal onderbelicht. Herinvoering op grote schaal van de baksteenbouw en van de toepassing van de gewelfbouw is zonder meer op zijn conto te schrijven. Zijn probleem daarbij was dat er geen arbeiders en ambachtslieden meer voorhanden waren die dat konden. Die moesten dus in het eigen atelier worden opgeleid. In het woonhuis in Roermond is in de kelders te zien hoe daar -met divers succes- geoefend is met gewelfbouw.

Het resultaat is op veel plaatsen in het land nog te zien (niet alles is afgebroken): waar in het begin van de 19^e eeuw nog de met stro en gips tot gewelf gemodelleerde plafonds gewoonte waren, kwamen nu (duurzame!) bakstenen gewelven in de plaats. Een vaardigheid die in de fortbouw (zie Hollandse Waterlinie) snel werd overgenomen.

Ook in andere opzichten kan Cuypers als een vernieuwer beschouwd worden. Opmerkelijk is de inrichting van zijn woonhuis in Roermond, waar in 1853 waarschijnlijk de eerste inpandige wc ter wereld werd gebouwd (mogelijk, maar niet waarschijnlijk, was koningin Victoria in haar paleis te Hannover -waar ze ook de baas was- hem daarin voor). In kasteel 'De Haar' werd uiterst moderne -nog steeds functionerende- verwarming aangelegd.

De koninklijke wachtkamer op het door Cuypers gebouwde en ingerichte Centraal Station te Amsterdam.

Dat hij de eerste projectontwikkelaar was, bewijst de aanleg van het Vondelstraatkwartier in Amsterdam, inclusief park en Vondelstraatkerk: bouwkundig en qua inpassing in de wijk een juweel. Cuypers had het hele grondstuk aan de stadsrand opgekocht, bouwde er een woonhuis en kantoor en verkocht successievelijk de woningen. Het heeft hem niet aan de bedelstaf gebracht (foute beleggingen in de Russische spoorwegen en de daarop volgende Russische revoluties in 1917 corrigeerden dat effectief wel in die richting). Maar er zijn zelfs aanwijzingen dat hij in 1856 in Kranenburg (bij Vorden) reeds naast de kerk en de pastorie diverse woningen, een school maar ook een buitenhuis en bij het kerkhof een grafkapel voor de familie Van Dorth bouwde.

Cuypers was duidelijk een workaholic. Hij was altijd aan het ontwerpen, tekende tijdens gesprekken op enveloppen; overal vind je in het archief dan ook zijn krabbels.

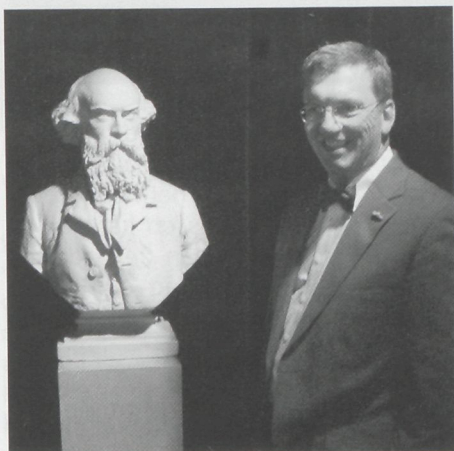
Zo toegewijd als hij was aan zijn werk, zo ook was hij dat aan zijn echtgenotes. Hun overlijden greep in beide gevallen dan ook diep in in zijn leven. Zijn eerste vrouw stierf in 1855 in het kraambed, haar pas geboren dochter volgde kort daarop. Pierre was toen 28 jaar en bleef achter met een andere dochter van 2.

Cuypers op 28-jarige leeftijd.

Hij hertrouwde met Antoinette Alberdingk Thijm. Hij aanbad haar. Toen ook zij overleed, in 1898, was Cuypers 70. Hij had op de wereldtentoonstelling in Parijs grote triomfen gevierd, kwam thuis en trof daar zijn opgebaarde vrouw aan. Hij heeft zich weken teruggetrokken in het door hem gebouwde Dominicanenklooster in Huissen (hij was lid van de 3^e orde der Dominicanen). Jaarlijks ging hij op de sterfdag van zijn vrouw op bed liggen met het voornemen om ook zelf te sterven. Dat heeft nog 23 jaar geduurd. Het familiegraf in Roermond is een monument vooral ter nagedachtenis aan Antoinette Alberdingk Thijm.

Naast al die besognes was Cuypers ook nog politiek actief. Hij was lid van de gemeenteraad in Roermond, tijdens zijn verblijf in Amsterdam was hij ook daar raadslid. Als conservatief (katholiek) stelde hij zich kandidaat voor de Tweede Kamer voor één van de Amsterdamse districten. Zijn liberale tegenstander won de verkiezing echter. Zijn band met de Tweede Kamer blijft daardoor beperkt tot zijn standbeeld dat naast dat van Thorbecke in de hal van het kamergebouw staat. Uiteraard herinneren de fontein op het Binnenhof en de Ridderzaal met de troon (weer zo'n door Cuypers tot in detail ontworpen meubel) aan zijn werk ter plaatse.

Als achterkleinzoon kijk ik met gemengde gevoelens naar deze illustere voorvader. Het gemiddelde generatieverschil tussen hem en mij

is tot 3 maal toe 40 jaar. Dat is zeer uitzonderlijk. Ik heb dus mensen gekend die hem van nabij hebben meegemaakt. Uit hun verhalen denk ik te kunnen concluderen dat hij intens van zijn vrouw en zijn werk hield. De rest was welkom, maar moest niet storen.

In dat laatste opzicht stelden de verwanten hem ernstig teleur. Uiteraard waren de partners van zijn dochters beneden de maat; vooral toen een van hen de Chinese handelsattaché in Berlijn was. Het leidde tot een internationaal schandaal, waarbij zelfs de Story van nu verbleekt tot een guitig parochieblad. Wellicht bepaalde dat zijn wat afstandelijke en autoritaire optreden tegenover de jongere generaties. Het is maar de vraag of ik goed met hem overweg gekund zou hebben. Maar... dat kan natuurlijk ook aan mij liggen. Mijn bewondering voor hem staat niet ter discussie.

Pierre Cuypers

Even voorstellen - Maarten van de Nieuwenhuijzen

Tijdens de algemene ledenvergadering van 25 maart jl. ben ik gekozen als bestuurslid van de Historische Kring Bemmelen. Het lijkt me daarom goed me via het Kringblad even wat nader te introduceren.

Geboren (1955) en getogen in het Brabantse land, ben ik via Nijmegen, Den Haag en wederom Nijmegen, in december 2005 in Bemmelen komen wonen. Dat was in alle opzichten een goede keuze. Het dorp, de mensen en de mooie natuurlijke en historische omgeving spreken me aan. Ik ben werkzaam in Apeldoorn.

De historische kring biedt mij een uitstekend platform om daarbij nog indringender bij de geschiedenis van het gebied betrokken te zijn. En van mijn kant zet ik mij samen met mijn medebestuurders graag in voor een vereniging die met hart en ziel verbonden is met deze streek en het daarom alleszins waard is om gesteund te worden.

Maarten van de Nieuwenhuijzen

Nieuws uit de krant van 100 jaar geleden

Woningbouwvereniging in Bemmeler opgericht

Een vijftal berichten in 'De Gelderlander' van 1908 markeert de officiële start van deze instelling op het gebied van de sociale woningbouw in Bemmeler.

'De Gelderlander' van zaterdag 18 januari 1908:

Bemmel. Naar men ons mededeelt zal Dinsdagavond alhier een vergadering worden gehouden teneinde een vereeniging op te richten waarvan het doel is werkzaam te zijn voor de volkshuisvesting en het bouwen van arbeiderswoningen. Getracht zal worden geld van het rijk voor dit doel te verkrijgen. De gezondheidscommissie, het gemeentebestuur en eenige corporatiën hebben hunne medewerking reeds toegezegd.

Tevens vernemen wij, dat de reeds bestaande bouwcommissie flink voortgang maakt. Zooals men weet, is een terrein reeds aangekocht en zal men eerlang met den bouw der woningen een aanvang nemen. Deze woningen zullen echter een hogere huurwaarde hebben dan die welke de nu op te richten vereeniging zich voorstelt te bouwen.

'De Gelderlander' van vrijdag 24 januari 1908:

Bemmel. Dinsdagavond werd alhier een vergadering gehouden van een twintigtal ingezetenen, om te geraken tot de oprichting eener bouwvereeniging. Door den Zeereerw. heer Pastoor werd deze bijeenkomst geopend, die in zijn openingswoord er op wees dat in deze gemeente woningnood is en aantoonde dat door een vereeniging, welke het bouwen van arbeiderswoningen op het oog heeft, hierin kan worden voorzien. De huurprijs dezer woningen mag dan ook de som van f 50,- à f 55,- per jaar niet overschrijden.

Door den heer Th.W. Jansen, secretaris dezer gemeente, werd vervolgens een zakelijke uiteenzetting gegeven van de woningwet en de wijze waarop het rijk subsidie verleent aan vereenigingen uitsluitend voor de volkshuisvesting werkzaam.

Van de aanwezigen traden vervolgens zestien tot de nieuwe vereeniging toe. Deze nieuw opgerichte vereeniging koos toen uit haar midden een voorlopig bestuur bestaande uit de heeren W.Th. Jansen, A.J.M. van Oppenraaij, G. Rijssenbeek en A.W. van 't Hullenaar.

Om lid dezer vereeniging te worden moet men minstens één aandeel nemen ter waarde van f 25,-.

'De Gelderlander' van donderdag 6 februari 1908:

Gezondheidscommissie Ubbergen

In de gistermiddag in het vergaderlokaal, Vondelstraat 51 te Nijmegen gehouden openbare vergadering van de Gezondheidscommissie gezeteld te Ubbergen, werd het jaarverslag over 1907 behandeld en vastgesteld. In de samenstelling der commissie had geen verandering plaats gehad. Er werden

gehouden 1 openbare en 13 gewone vergaderingen. De commissie is geregeld voortgegaan met het doen van woningonderzoek, met het gevolg dat verschillende aanschrijvingen zijn gericht tot het aanbrengen van verbeteringen en wel door het gemeentebestuur te Ubbergen, betreffende 10 woningen, te Groesbeek 8, te Heumen 22, te Overasselt 2, te Beuningen 1, te Ewijk 21, te Batenburg 9, te Bemmél 49 en te Gendt 38.

Onbewoonbaar verklaard werden 6 woningen, waarvan te Groesbeek 1 -welke werd afgebroken- te Overasselt 2, te Balgoij 1, te Bemmél 1 en te Gendt 1.

Uit Bemmél werd mededeeling ontvangen dat aldaar, met krachtige medewerking van den Burgemeester, een woningbouwvereniging is opgericht; voorlopig zullen een twintigtal woningen worden gebouwd.

In het afgelopen jaar werden door de resp. gemeentebesturen de navolgende vergunningen tot bouwen of verbouwen van woningen verleend: te Millingen 10, Ubbergen 15, Groesbeek 32, Heumen 1, Overasselt 10, Wychen 19, Beuningen 7, Ewijk 13, Bergharen 4, Horssen 1, Batenburg 3, Bemmél 10 en Gendt 6.

'De Gelderlander' van zondag 5 en maandag 6 juli 1908:

Aanbesteding.

J.C. VERWEIJEN en J.H. STOFFELS te Bemmél, zullen op **Donderdag 9 Juli e.k.** des nam. 3 uur bij G.C. STEENHOF te Bemmél namens de BOUWMAATSCHAPPIJ BEMMEL **aanbesteden:**

Het BOUWEN van 6 BLOKKEN elk van 2 woningen, in 3 percelen en in massa, op een terrein tegenover het Vossenhol te Bemmél. (5600)

Bestek en teekening zijn vanaf 6 Juli e.k. verkrijgbaar à f 1,50 bij J.C. Verweijen timmerman te Bemmél, bij wien nadere inlichtingen te bekomen zijn. Aanwijzing ter plaatse op den dag der aanbesteding des nam. 1 uur.

'De Gelderlander' van zondag 12 en maandag 13 juli 1908:

BEMMEL. Uitslag van de gehouden aanbesteding van het bouwen van huizen vanwege de bouwvereëning "Bemmél".

Sanders Nijmegen, perc. 1 f 5297, perc. 2 f 5375, perc. 3 f 5395, massa f 15976.

Peters Hees, perc. 1 f 5325, perc. 2 f 5393, perc. 3 f 5398, massa f 16116.

J. Pouwels Nijmegen, perc. 1 f 5420, massa f 16200.

G.J. v. Baal Nijmegen, perc. 1 f 4500, perc. 2 f 4500, perc. 3 f 4500, massa f 13500.

F. v. Broeckhuijsen Nijmegen, massa f 13999.

W. v.d. Locht Lent, perc. 1 f 4250, perc. 2 f 4250, perc. 3 f 4250, massa f 13200.

K. Altwicher Lent, massa f 11933.

G. Rijken Lent, massa f 11985.

Ter Horst Gendt, massa f 12823.

F. Span Elst, perc. 1 f 4585, massa f 12965.

Kappellen Elst, massa f 11980.

A. Hoorneman Elst, massa f 11777.

J. Kersten Elst, massa f 12300.

Th. Peeren Bemmél, perc. 1 f 4026, perc. 2 f 4076, perc. 3 f 3976, massa f 12078.

G. Graven en A.H. v. 't Hullenaar, Bemmél, perc. 1 f 4431, perc. 2 f 4228, Perc. 3 f 4060, massa f 12240.

H. Boerstal, Bemmél, perc. 1 f 4046, perc. 2 f 4056, perc. 3 f 4050, massa f 12216.

P.S. Nas Bemmél, perc. 1 f 4790, perc. 2 f 4760, perc. 3 4760, massa f 14370.

Th. Bouwman Bemmél, perc. 1 f 4176.

A.W. v. 't Hullenaar Bemmél, perc. 1 f 3805, perc. 2 f 3805, perc. 3 f 3805, massa f 11415.

J.H. Stoffels en J.C. Verweijen Bemmél, massa f 11400.

Het werk is nog niet gegend.

Nu bijna 100 jaar oud: enkele van de '6 blokken van elk 2 woningen' aan het Bosch.

Gerard Sommers

Bronnen: 'Gelderlander Online' bij Regionaal Archief Nijmegen, diverse data.

Straatnamen in Bemmelen, Haalderen en Ressen

De Ambachtstraat in Haalderen

De Ambachtstraat in Haalderen loopt vanaf de Van der Mondeweg naar de Waaldijk. Heel dicht bebouwd is de straat niet. Vroeger heette het hier Schoolstraat. Al vanaf 1918 was er een school op de plaats waar nu 'Het Ambacht Haalderen' gevestigd is. Dit was oorspronkelijk een openbare lagere school. Deze werd in 1923 omgezet in een rooms katholieke school voor lager onderwijs. Van de ouderen onder ons zullen velen zich 'meester Clerkx' nog herinneren. In 1944 werd het schoolgebouw door oorlogshandelingen verwoest. Na de oorlog werd er een nieuwe school aan de Kolkweg gebouwd.

De straat in de eerste maanden na de oorlog. Links het huis van meester Clerkx.

Later kwam op de plaats van de school het 'Ambacht'. Het was een plan van een aantal ingezetenen van de gemeente, waaronder de toenmalige burgemeester W. van Elk, om jongeren de kans te geven een ambacht te leren. Men startte in 1947 met enkele Haalderense jongeren. Het bedrijf - begonnen aan de van de Mondeweg- ontwikkelde zich en op vele plaatsen in deze buurt zijn werkstukken van 'Het Ambacht Haalderen' te zien. In 2007 bestond de werkplaats 60 jaar. Nog altijd worden er mooie producten gemaakt.

Door burgemeester en wethouders werd op 12 augustus 1954 aan de raad het verzoek gedaan om de naam *Schoolstraat* te wijzigen in *Ambachtstraat* in verband met de vestiging van de pottenbakkerij in deze straat. De raad ging hiermee op 19 augustus 1954 akkoord.

Maria Janssen

Een overspelige gravin in Bemmelen

Tot op de dag van vandaag is 'De Kinkelenburg' een romantische plek waar verliefde paren elkaar graag het jawoord geven. Mr. Justinus de Beijer, een 18^e eeuwse eigenaar van 'De Kinkelenburg', schreef op 26 april 1759 in zijn journaal hierover:

*"Voor de eerste keer dit jaar ben ik naar Bemmelen geweest met mijn vrouw en twee van onze dochters, de tweede en de jongste. O, wat een mooie tijd van het jaar en dat eerste groen, die bloeiende kersenbomen, het zoete lied van de nachtegaal, wat is dat allemaal lieflijk. Je moet wel een erge domkop zijn om aan ambitie en zaken het genot op te offeren van deze goede dingen, die ons nog zoveel ander goeds beloven."*¹⁾

Enkele jaren daarna was 'De Kinkelenburg' het decor voor een gedoemde romance.

De inwoners van Bemmelen zullen er niet van hebben opgekeken toen het kasteel 'De Poll' in het voorjaar van 1765 in andere handen overging. Het was maar een buitenhuis en het bleef in dezelfde familie. Dat er bij de bruiloft van de jonge eigenaren in het verre Den Haag en Middelburg heel wat wenkbrauwen waren gefronst en hoofden geschud, daar zullen ze in de Betuwe geen weet van gehad hebben. Maar toen het huwelijk in 1776 eindigde in bittere verwijten en zelfs een proces wegens overspel en bigamie is de Bemmelenaren zeker niets ontgaan. Ze zaten bij dit drama immers op de eerste rij.

Het is geen doorsnee paar, dat op 6 november 1764 in Scheveningen trouwt. Bruidegom is Steven Walraven, graaf van Randwijck, een 22-jarige luitenant, afkomstig uit Nijmegen. De bruid is de 31-jarige Anna Margarita Elisabeth Coninck, Vrouwe van Ritthem en Sint Pietersdamme, een weduwe met twee kinderen.

Steven stamt uit een voorname Gelderse familie, maar uitzicht op veel rijkdom heeft hij niet. Hij is de jongste van 5 kinderen en zal uiteindelijk van zijn ouders slechts de Heerlijkheid Homoet, een huis in Nijmegen en een diamanten ring erven.²⁾

Anna daarentegen is al op 10-jarige leeftijd de erfgename van een groot vermogen, dat haar de rijkste vrouw in Zeeland maakt. Zij is onder andere een van de grootste investeerders in de Zeeuwse kamer van de West-Indische Compagnie.³⁾ Op haar zeventiende is zij uitgehuwelijkt aan de 43-jarige jonkheer Jan van Borssele, representant van de Eerste Edele van Zeeland.⁴⁾ Van Borssele is een goede, maar geen geweldige partij, zeker in de ogen van een tienermeisje. Hij is een jeugdvriend van stadhouder Willem IV, zeer invloedrijk, maar niet erg vermogend. Hij is 23 jaar ouder dan Anna, klein van

stuk, bepaald geen mooie man en bovendien kijkt hij scheel. Maar door zijn vasthoudendheid en de actieve steun van de stadhouder, weet hij het meisje en haar voogd voor zich te winnen. De bruiloft wordt op 26 oktober 1750 met veel pracht en praal in Middelburg gevierd. De verstandige voogd, jonkheer Willem van Citters, heeft gezorgd dat het paar onder huwelijkse voorwaarden is getrouwd.⁵⁾

Ze wonen afwisselend in Zeeland en Den Haag. Anna is kennelijk wel tevreden met haar man, want in 1756 wijst zij –de huwelijkse voorwaarden negerend– in een nieuw testament haar man als universeel erfgenaam aan. Maar zover komt het niet; op 14 maart 1764 overlijdt Jan van Borssele onverwacht.

Het ziet er naar uit dat de jonge weduwe zich snel laat troosten. Nog geen drie maanden na de dood van haar man tekent zij een akte waarbij aan de piepjonge luitenant van Randwijck f 200.000 wordt geschonken in geval van haar overlijden.⁶⁾ Omgerekend naar de waarde van nu is dat een miljoenenbedrag. Anna is kennelijk erg verliefd. De man van haar dromen, Steven Walraven, graaf van Randwijck is een achterneef van de Van Borsseles. Maar de familie is *not amused*. Vooral de beide voogden van de twee kinderen van Van Borssele laten hun afkeuring duidelijk blijken als het stel nog voor het einde van het jaar trouwt.

Steven's oudste broer, Jacob Neomagus van Randwijck, beklagt zich in brieven over de koele en afwijzende manier waarop hij door de heren Philip Jacob van Borssele en Philip Jacob van Brakell wordt behandeld.⁷⁾ Die schijnen het volgens hem als een misdaad te zien dat broer Steven met tante Anna is getrouwd. "*Brakell est toujours envers moi d'un froid glaçant. Il fait que le crime que vous avez commis en epoussant sa Tante est bien horrible*".

Steven Walraven van Randwijck.
Bron: Iconografisch Bureau.

De beide heren hebben daar mogelijk wel gelijk in. Want de dolverliefde Anna is zo onvoorzichtig geweest om in gemeenschap van goederen te trouwen. Dat zal dramatische gevolgen voor haar en haar kinderen hebben.

Anna heeft het mogelijk niet eens geweten, maar wij kunnen, lezend in bewaard gebleven brieven zien, dat Jacob al na een paar maanden aanklopt bij zijn plotseling zo rijk geworden jongste broer om financiële steun. Hij bekent flinke schulden te hebben. De schuldeisers dringen aan. Kan broerlief helpen? Met een bedrag van f 6.000 gulden is hij voorlopig uit de brand.

Vanaf dat moment gaan er bijna maandelijks grote bedragen naar Jacob Neomagus van Randwijck en zijn zwager Alexander van Bylandt. Zo is te lezen in de financiële overzichten die de bankier Dusauzet in Den Haag bijhoudt.⁸⁾ Dusauzet vraagt wel regelmatig om een handtekening van Steven van Randwijck. Om zeker te zijn dat zijn jongste broer het goed doet, stuurt Jacob concepten voor de brieven die Dusauzet vraagt, naar Steven. Er worden leningen verstrekt aan diverse verwanten van de Van Randwijcks, maar ook aan de stadhoudelijke familie. En er wordt onroerend goed aangekocht. Als eerste 'De Poll' in Bemmél (1765) en allengs meer huizen en stukken grond in de omgeving ('De Houtakker', 'Polsigt', 'De Moordakker' in Herveld).⁹⁾

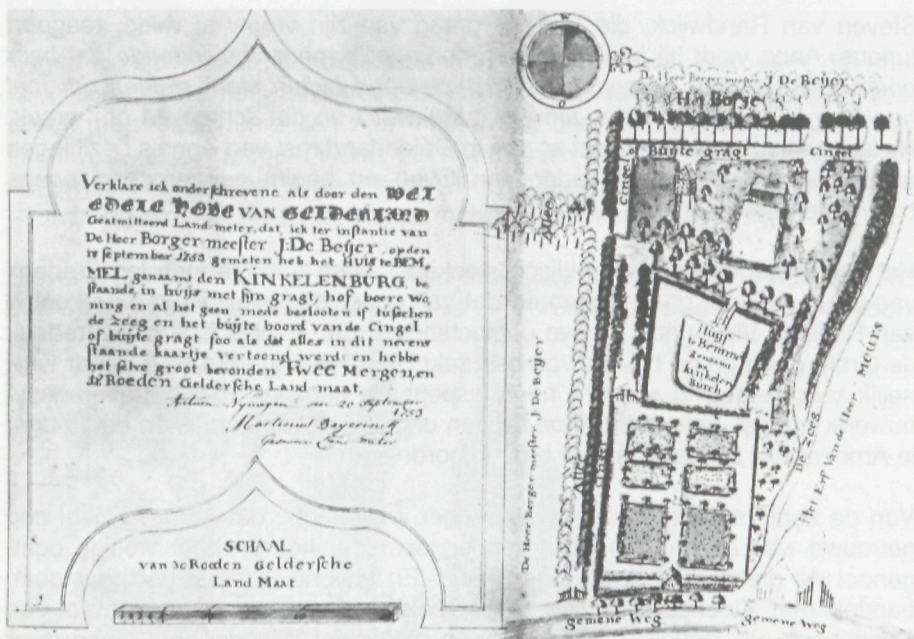
Onbegrijpelijk is dat het Zeeuwse onroerend goed van de hand wordt gedaan.¹⁰⁾ Als eerste het buitenhuis van Jan van Borssele 'Ter Hooghe' in Koudekerke, nota bene het bezit waar de familie een deel van zijn naam (Van Borssele van der Hooghe) aan ontleent. Anna's zoon Willem Zeelandus zal dus niet meer op het voorouderlijk huis kunnen wonen.

De jonge graaf en gravin Van Randwijck voeren een grote staat met een huis in de Houtstraat in Nijmegen, een (huur)huis in Den Haag en de buitenplaats 'De Poll' in Bemmél. Het huwelijk blijft kinderloos. Is het een gelukkig huwelijk? Wat is bijvoorbeeld de relatie van Steven met de gescheiden, 32-jarige Haagse Henriette van Glabbeecq, die in 1770 lijfrentebrieven ter waarde van 30.000 pond voor hem koopt?¹¹⁾ Maar het is Steven, niet Anna, die begin 1776 de procedure voor een scheiding van tafel en bed in gang zet. Officieel vanwege "*swaare oneenigheden en vervreemdinge der gemoederen*". Eigenlijk kan dat in die tijd maar één ding betekenen: Anna heeft een minnaar.

Nu wreekt zich haar zorgeloosheid op financieel gebied. Haar man, waarvan zij duidelijk vervreemd is, eist de helft van haar al tamelijk geslonken vermogen op. Dit vermogen bestaat uit ongerede goederen ad f 183.350, obligaties ad f 194.249, effecten ad f 864.176 en verdere effecten en contante penningen ad f 53.201, tezamen groot f 1.294.976. De effecten en goederen uit Zeeland zijn hier buiten gelaten.¹²⁾

Advocaten werken aan een regeling.¹³⁾ Onroerend goed en effecten etc. worden gedeeld. Het lukt ze niet helemaal tot overeenstemming te komen: Anna kan het niet over haar hart verkrijgen om ook haar Zeeuwse bezittingen (onder andere aandelen in schepen van de WIC) aan Steven af te staan. Dat deel van de gemeenschappelijk boedel zal in gezamenlijk eigendom blijven. Wat Anna overhoudt van haar eens zo grote rijkdom wordt ondergebracht bij de Weeskamer in Den Haag, die jaarlijks toelages zal uitkeren aan Anna, haar inmiddels getrouwde 16-jarige dochter Caroline Medioburgensis en de 17-jarige zoon Willem Zeelandus.

In Bemmelen zullen ze er het hunne van hebben gedacht. Misschien hebben ze het wel zien aankomen. Het is waarschijnlijk dat de ongenoemde minnaar van Anna voor de Bemmelenaren geen onbekende is. Want het kleine schandaal groeit uit tot een regelrechte sensatie: de inmiddels 43-jarige Anna, nog niet definitief gescheiden, is er vandoor met een 25-jarige advocaat. Sterker nog: ze zijn halsoverkop getrouwd in een boerendorp bij Kleef. Wat een verschil met de vorstelijke bruiloft 26 jaar eerder.

Plattegrond van 'De Kinkelenburg', in 1753 getekend in opdracht van de eigenaar Justinus de Beijer, burgemeester van Nijmegen. De 'gemene weg' onderaan de tekening rechts is de huidige Dorpsstraat. Bron: Gelders Archief.

De jonge bruidegom is inderdaad bekend in Bemmelen. Het is mr. Jan Frederik Wilhelm Hendrik van Oven, zoon van de landschrijver van de Over-Betuwe,

de eigenaar van 'De Kinkelenburg'. Ook de familie Van Oven woont afwisselend in Nijmegen en Bemmelen. In hetzelfde jaar dat de Van Randwijcks 'De Poll' verwerven, heeft vader Carel Christiaan van Oven 'De Kinkelenburg' in

Bemmelen gekocht. Met geld dat hij van de Van Randwijcks heeft geleend.¹⁴⁾ Jan Frederik is dan 15 jaar. In 1774 zal hij in Utrecht afstuderen in de rechten. Is bij zijn terugkeer in Bemmelen onder de bloesem en bij het gezang van nachtegallen een romance opgebloeid tussen de ongelukkige gravin en de jonge advocaat?

*Het alliantiewapen van Van Oven-Coninck.
Bron: Weeskamerarchief, Gemeentearchief
Den Haag.*

Steven van Randwijck, die toch zo graag van zijn vrouw af wilde, reageert furieus. Anna vindt hij inmiddels een onmogelijk mens "*bevindende dat haar ondraaglijk humeur en conduite hem volslagen buiten staat stelden om met haar langer te leven*". Maar zijn eer is gekwetst en dat schreeuwt om wraak. Hij laat beslag leggen op wat er nog in Gelderland rest van Anna's bezittingen en op de goederen van vader Van Oven en begint een proces wegens bigamie en overspel.¹⁵⁾

Het wordt een voorzichtig juridisch steekspel, want Anna is met Jan Frederik van Oven in Kleef gaan wonen en dat valt onder de jurisdictie van de koning van Pruisen. Via Anna's nauwe contacten met de Oranjes is koning Frederik de Grote goed op de hoogte van de zaak. Hij is het ongelijke liefdespaar kennelijk zeer welgezin, want hij heeft dispensatie gegeven voor het overhaaste huwelijk en laat weten dat Anna nu een onderdaan van hem is en dat het hof in Arnhem niet bevoegd is over haar te oordelen.

Van de kant van Steven wordt daar tegen ingebracht, dat Anna formeel nog getrouwd was en daarom nooit zonder toestemming van haar wettige echtgenoot de grens over had mogen gaan. En bovendien heeft het paar geen banden met Kleef. Dat laatste is niet helemaal waar, want de familie Van Oven heeft wel degelijk nauwe banden met Kleef. Moeder Van Oven is er geboren en getogen.¹⁶⁾ En een broer van vader is er burgemeester.¹⁷⁾

De juristen komen al snel tot de conclusie dat bij een proces niemand iets te winnen heeft. Burgemeester Pieck van Nijmegen wordt ingeschakeld als bemiddelaar. Het lukt hem om Steven van Randwijck tot bedaren te brengen.

Hij stopt het proces, heft het beslag op de goederen van zijn ex op en trouwt met Caroline Diana Bigot de Villandry, een hofdame van prinses Wilhelmina. Net als Anna, is Caroline ouder dan Steven. Ook dit huwelijk blijft kinderloos.

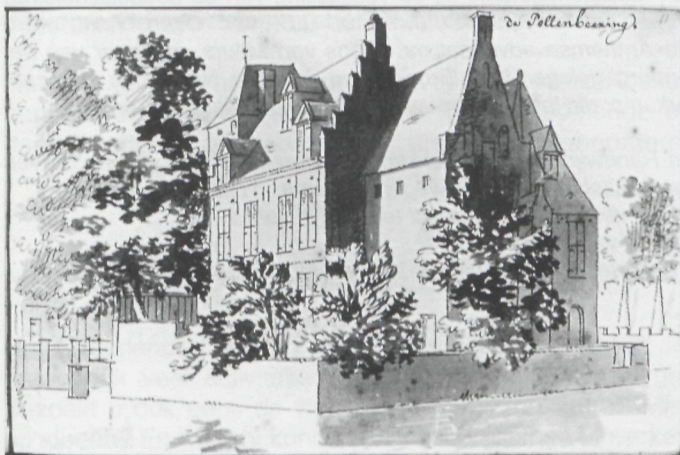
De geliefden Anna en Jan Frederik hadden gewonnen. Leefden ze daarna nog lang en gelukkig? Helaas niet. Na twee jaar huwelijk ontdekt Anna dat haar jonge echtgenoot achter haar rug probeert te beschikken over de jaarlijkse toelage van de Haagse Weeskamer.¹⁸⁾ Dit keer is zij de sterkste partij. Jan Frederik kan zijn biezen pakken. De koning van Pruisen, twee jaar tevoren nog een verdediger van het huwelijk, laat nu doodleuk verklaren dat er nooit een huwelijk is geweest. Anna was in 1776 immers formeel nog de vrouw van Steven van Randwijck?

Als de jaren voorbij gaan komt zij zelf, eenzaam achtergebleven in Kleef, misschien ook tot die conclusie. Want door haar vertrouwing Hofrat Sethe uit Kleef laat zij zich later weer gravin Van Randwijck noemen.¹⁹⁾ En zo zal zij, na haar overlijden op 25 januari 1795 ook worden ingeschreven in het begraafboek van Kleef.

Tegen die tijd is haar financiële situatie zo onoverzichtelijk geworden, dat haar zoon aarzelt over het aanvaarden van de erfenis. Hij verwacht eigenlijk dat er alleen maar schulden zullen zijn.²⁰⁾ Maar ook dan, na bijna 20 jaar, blijft Van Randwijck op zijn rechten staan. Hij eist de helft van de onverdeeld gebleven 'Zeeuwse effecten' op. Anna's zoon Willem Zeelandus van Borssele zal nog jaren bezig zijn met het tot de laatste stuiver uitbetalen.

Steven Walraven van Randwijck overlijdt kinderloos in 1805. 'De Poll', in 1765 nog opgeknapt, is dan al in verval. Na een brand wordt het kasteel gesloopt

en heden ten dage is er geen spoor meer van te vinden.

Kasteel 'De Poll' of 'De Pollenbeering' door C. Pronck getekend in 1731. Coll: Rijksmuseum Amsterdam.

De bejaarde vader Van Oven doet 'De Kinkelenburg' omstreeks 1789 van de hand. Maar het kasteeltje dat hij zo liefdevol restaureerde en uitbreidde staat er ruim twee eeuwen later nog in volle glorie. Waar eens de ongelukkige geliefden Anna Coninck en Jan Frederik van Oven de nachtegalen hoorden, geven nu jonge paren uit heel Nederland elkaar het jawoord.

Henriëtte Warsen, Den Haag

Noten:

1. H.D.J. van Schevichaven, *Journal van mr. Justinus de Beyer 1743-1767*.
2. Archief familie Van Randwijck nr 357 Magescheid (=boedelscheiding) tussen Gertruyda van Randwijck geboren Van Welderen en haar kinderen 1769.
3. Over de investeringen van Anna's ouders zie: M. van der Bijl, *Idee en interest. Voorgeschiedenis, verloop en achtergronden van de politieke twisten in Zeeland en vooral in Middelburg tussen 1702 en 1715*.
4. De Eerste Edele van Zeeland was de prins van Oranje. De functie van Representant is te vergelijken met die van Commissaris van de Koningin.
5. Voor het huwelijk van Jan van Borssele en Anna Coninck zie: A.J.C.M. Gabriëls "De Tirannij van zekere ogen" in *Jaarboek Oranje-Nassau 1997*.
6. Familiearchief Van Randwijck nr 384 Stukken betreffende de scheiding van tafel en bed van Steven van Randwijck en Elisabeth (sic) Coninck, 1776.
7. Familiearchief Van Randwijck nr 399 Brieven van Jacob Neomagus van Randwijck aan Steven Walraven.
8. Familiearchief Van Randwijck, nr 383a Staten van Inkomsten en Uitgaven van Steven Walraven en Anna.
9. *Protocolen van Bezwaar Bemmelen*.
10. *Rijksarchief Zeeland Transportakten*.
11. *Gemeentearchief Den Haag*.
12. (Als 6).
13. Magescheidvriend (=assistent/getuige bij de vaststelling van de boedelscheiding) was de landschrijver van de Over-Betuwe mr. C.C. van Oven. Anna werd bijgestaan door de Arnhemse advocaat mr. Frans van Meurs, eigenaar van het naast 'De Kinkelenburg' gelegen huis 'Brugdijk' en de jonge Nijmeegse advocaat mr. Sigebert Haverkamp, die later zou trouwen met een dochter van Van Oven.
14. (Als 8).
15. Familiearchief Van Randwijck nr 387 Stukken betreffende het proces van Steven van Randwijck tegen Elisabeth Coninck wegens bigamie, 1777.
16. Barbara Elisabeth von der Portzen, gedoopt te Kleef 20 juni 1717.
17. Mr. Bernhard Benjamin von Oven.
18. Gemeentearchief Den Haag, archief van de Weeskamer, dossier 1551.
19. Idem.
20. Idem.

Huissen, nèt even anders

Op dinsdag 25 maart jl. waren we met 47 personen aanwezig in de grote zaal van de Kinkel voor de eerste thema-avond van 2008. Spreker was de heer Piet Driessen, onder meer vice-voorzitter van de Historische Kring Huessen, die ons kwam vertellen over de rijke geschiedenis van zijn stad.

Aan de hand van dia's vertelde Driessen op soepele wijze zijn verhaal. Serieuze onderwerpen, zoals de tragische gebeurtenissen tijdens de Tweede Wereldoorlog, werden afgewisseld met tal van onderwerpen die door de spreker met de nodige humor en relativiseringsvermogen gebracht konden worden. Historische feiten kwamen aan bod, maar ook cultuur, folklore, politiek en religie. En het werd ons aan de hand van vele voorbeelden duidelijk dat Huissen zich echt onderscheidt van alle andere dorpen in de omgeving. Zelfs de voor Huissen zo

kenmerkende zwaan bleek, zo werd ons uitgelegd, rechtsgaand te zijn en niet linksgaand, zoals die van Kleef, waartoe Huissen toch lange tijd behoorde.

De lezing van Piet Driessen was, zo bleek ook uit de reacties, een mooie aanvulling op de stadwandeling Huissen die we als kring ruim een jaar geleden organiseerden. En het bleek ook nog een beetje een voorschot op de komende excursie naar het Dominicanenklooster.

Het was al weer na tien uur toen voorzitter Marc Kocken de heer Driessen namens de aanwezigen bedankte voor de boeiende en plezierige avond, daarbij ondersteund door het applaus van de toehoorders.

Gerard Sommers

Het jaar 2009 – Jaar van de Tradities

Het Nederlands Centrum voor Volkscultuur zou in het Jaar van de Tradities graag ook veel activiteiten op plaatselijk niveau georganiseerd willen zien. Bezoekt u ook eens de website www.volkscultuur.nl Misschien brengt het u op ideeën? En wellicht kunnen we die dan samen uitwerken.

Het bestuur

Oud archiefmateriaal

Ofschoon de vrede al in mei 1945 was getekend, stond ook 1946 nog in het teken van de Tweede Wereldoorlog. Er was zoveel kapot gegaan in de Betuwe, dat een van de eerste behoeften een behoorlijke huisvesting was. Er werden reeksen noodwoningen gebouwd en overal, waar maar te wonen was, werd daarvan gebruik gemaakt.

Intussen had het gemeentebestuur haar taken weer opgepakt. Daartoe werd huize 'De Kinkelenburg' gehuurd van Ir. J. Homan van der Heide uit Nijmegen voor f 50,- per maand. Het pand werd voorlopig geschikt gemaakt voor de verschillende gemeentelijke diensten. Het voormalige gemeentehuis werd vanaf 1 oktober verhuurd aan J. van Roosmalen voor zijn winkel in gordijnstoffen en meubels.

Er was een tijdelijke gemeenteraad in functie die bestond uit de heren W.H. Derksen, J. Driessen, J.T. Geene, G.W.H.Th. Hermesen, J.D. Hermesen, A.W.F. Janssen, W.H. Janssen, L.J. Peek, W. Peelen, H.A. Scholten, H.A. Speijers, T.G.Th. Tijssen en C. Vernooij. In 1946 ging men drie keer naar de stembus. Op 17 mei waren er verkiezingen voor de Provinciale Staten, op 29 mei voor de Staten Generaal en op 26 juli voor een nieuwe gemeenteraad. De definitieve raad begon met haar taak in september. Ze bestond uit de heren, W.H. Derksen, J. Driessen, H.S.J. Ebbesen, G.W.H.Th. Hermesen, J.T. Hulsman, A.W.F. Janssen, H.A. Jörissen, G. Koppers, H.J. Meurs, H.A. Scholten, H.A. Speijers, T.G.Th. Tijssen en C. Vernooij. Op 7 september volgden J.T. Hulsman en A.W.F. Janssen de heren G.W.H.Th. Hermesen en H.A. Scholten op als wethouder.

Voor de inrichting van 'De Kinkelenburg' werd een deel van het meubilair uit het oude gemeentehuis, dat nog te repareren was, gebruikt. Maar er was veel kapot. Gelukkig kwam er een hoeveelheid nieuw meubilair uit Friesland.

Naweeën van de oorlog

Dat de oorlog nog maar kort geleden was afgelopen, blijkt uit het volgende: Er kon opgave gedaan worden inzake door Duitsers geroofde goederen. Gesneuvelde Duitse militairen, die op diverse plaatsen voorlopig onder de grond waren gestopt, moesten fatsoenlijk worden begraven. Dat gebeurde in Bemmeloop op de algemene begraafplaats aan de Teselaar. De beide doodgravers J.A. Scholl en W. Willemsen hebben daar elk meer dan 500 uur aan gewerkt. Gedurende 10 weken verrichtte J. Peren daarbij hulp. Navraag bij Theo, de zoon van Willemsen, leerde me dat die Duitsers begraven zijn op de plaats, waar nu het rioolgemaal is gesitueerd. Eind vijftiger jaren zijn de resten van de militairen opgegraven en waarschijnlijk naar Duitsland

overgebracht. Theo herinnert zich, dat mensen nadien nog op het kerkhof rondgingen met metaaldetectoren om te zien, of er nog iets te vinden was. Er werden nog meerdere helmen en uitrustingsstukken gevonden.

J. Peren en G.F.A. van Rossem waren vele dagen in de weer met het vervoeren van munitie, die overal tevoorschijn kwam. Die munitie werd opgeslagen in een schuur bij garage G.Th. Tap, onderaan de dijk tegenover boerderij 'De Arend'. Tap kreeg ook een vergoeding voor vernielingen aan het door hem in de polder gehuurde grasland doordat het leger daar granaten tot ontploffing bracht.

Er werden door de gemeente vergoedingen uitgekeerd voor oorlogsslachtoffers. Er waren bijdragen voor herstel van oorlogsschade, er werden evacuatievergoedingen uitgekeerd en er waren gezinscolonnes, die overal waar nodig hulp boden. Voor deze kosten was een ruime hoeveelheid geld van het Rijk beschikbaar. Daarnaast moest overal puin geruimd worden en moest de vernielde bestrating hersteld worden. Er waren veel arbeiders gekomen van buiten Bemmelen en die moesten gehuisvest worden en daarvoor werd een centrale keuken opgezet. De dienst gemeentewerken kreeg de beschikking over een auto. Voor een ziekenwagen was men aangewezen op het Liduina-ziekenhuis, dat over een eigen ambulance beschikte.

De heer W. Willemsen.

Onderwijs

Er werd school gehouden in noodruimten op huize 'Brugdijk'. De R.K. ULO-school werd opgericht en het hoofd der ULO, de heer H.E. Kruiper, huurde een drietal vertrekken beneden in 'Brugdijk' als woning. Kleermaker H.J.M. van Engen huurde drie andere vertrekken in 'Brugdijk'. Verhuurder was de heer P.W.P. van Bunge uit Nijmegen. Andere schoolgebouwen werden zo goed mogelijk gerepareerd.

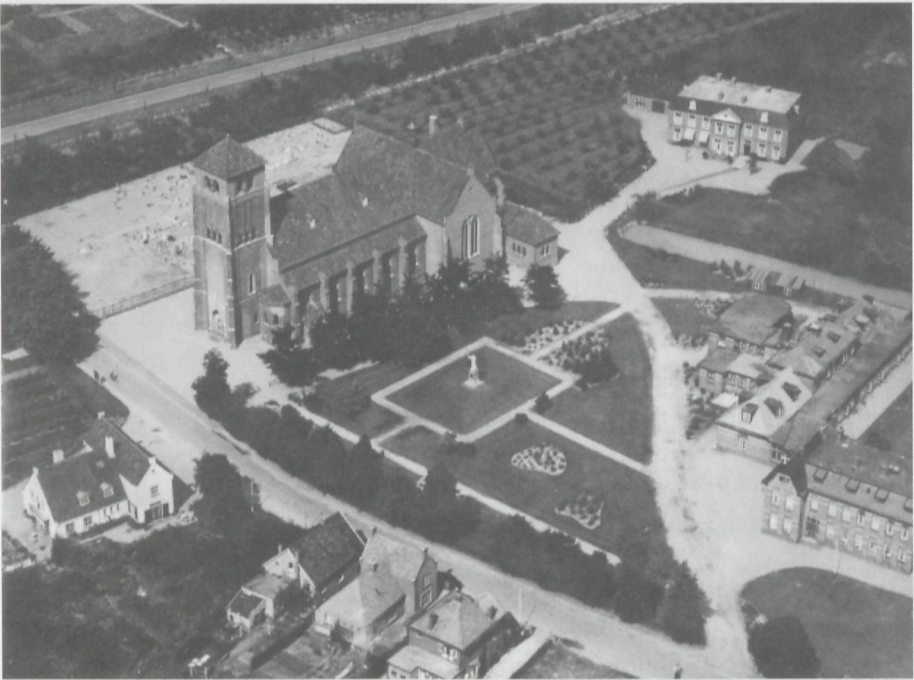
Bij de verrekening van het onderwijs kunnen we nagaan, hoeveel leerlingen de scholen in 1946 bevolkten. De Bemmelse rk-scholen telden samen 332 leerlingen en de Haalderense rk jongens- en meisjesschool 155. Naar de nh-school gingen 60 leerlingen. De V.G.L.O-school telde 71 jongens en meisjes. Het aantal leerlingen van de R.K. U.L.O.-stond er (nog) niet bij.

Joop Verburg

De kerk in het midden - 2

In ons vorige Kringblad schreef ik al over vier mooie foto's van de rooms-katholieke kerk en omgeving die enige tijd geleden waren opgedoken. Een ervan had ik al in handen gehad. Welnu, de overige drie foto's zijn ook de moeite waard.

Op de eerste foto die ik de vorige keer beschreef, was van de pastorie 'De Poll en Beeringen' maar een klein stukje van de zijkant te zien. Op deze foto draaien we als het ware om de kerk heen en zien we, rechts bovenaan, de pastorie met de voorkant prachtig in beeld.

De pastorie is een overblijven gebouw van het goed 'De Poll'. In 1863 waren de besprekingen begonnen om het landgoed, dat toen te koop werd aangeboden, te verwerven. Argumenten daarvoor waren dat de bestaande kerk te klein werd, er zou een begraafplaats kunnen worden aangelegd, het goed lag middenin het dorp en er was ruimte te over. Bovendien, nu was het te koop en als het niet werd gekocht door het kerkbestuur zou het later veel moeilijker worden om een geschikte plaats te vinden om een nieuwe kerk te bouwen. In het jaar 1864 werd het landgoed door het kerkbestuur van mevrouw Douairière Hackfort gekocht voor f 11.000!

*De pastorie
zoals deze
er voor de
oorlog uit-
zag.*

Rechts op de overzichtsfoto zien we eerst het grote complex, Wilhelmina Paviljoen genaamd, en rechts onderaan het Liduina-ziekenhuis. Op de foto hieronder kijken we vanaf de Dorpsstraat, over de tuin, op het Wilhelmina Paviljoen.

Het hele complex bevond zich op de hoek Dorpsstraat – Loostraat. In Bemmel bestond destijds een Liduina-vereniging. Deze werd zo genoemd naar de Schiedamse maagd Liduina, die leefde van 1380 tot 1433. Deze vrouw was als jong meisje ongelukkig gevallen op het ijs, waardoor zij de rest van haar leven in pijn op bed moest doorbrengen. Door haar pijnen, visioenen en gebedswonderen trok zij van heinde en verre bezoekers. Zij werd al tijdens

haar leven als heilige vereerd maar het zou tot 1890 duren voordat zij door de paus zalig en heilig verklaard werd.

Vanaf de Dorpsstraat zien we bij de kruising met de Loostraat het 'Liduina-Gesticht'.

De Liduina-vereniging ijverde voor de bouw van een ziekenhuis met wijkverpleging. Met burgemeester De van der Schueren aan het roer kwam het geld bijeen om het ziekenhuis te bouwen. Het 'Liduina-Gesticht' werd geopend. In maart 1916 kwamen er zusters van de Congregatie van de Heilige Jozef uit Amersfoort naar Bemmelen. Zij zorgden voor de gezondheidszorg. Bekend bij vele ouderen is zuster Walburga die, op de fiets, rijdend door weer en wind haar werk deed.

In het 'Liduina-Gesticht' waren ook mensen in pension. Vele jaren werden in het kleine gebouwtje rechts ernaast de overledenen opgebaard. De zusters zorgden ook daarvoor.

Jaren later wilde de vereniging uitbreiding van haar ziekenhuis met een paviljoen voor tuberculose patiënten. Er moest plaats zijn voor de opname van 32 personen. De gemeenteraad van Bemmel gaf in 1921 aan de vereniging een subsidie van f 300 voor het gebouw. Mevrouw Josephine de van der Schueren-Vos de Wael legde op 6 april 1922 de eerste steen van het bouwwerk. Op 1 oktober kon het geheel plechtig worden ingewijd door pastoor W. Grimmelt. Het nieuwe gebouw kreeg de naam 'Wilhelmina'. Ook hier

zwaaiden de nonnen van de Congregatie van de Heilige Jozef de scepter.

Een pad voert ons van de Loostraat dwars door het park en de brug over de gracht naar de pastorie. Vroeger hebben er langs het pad bomen gestaan. Waarschijnlijk was ook dit pad een

oprijlaan naar 'De Poll'. In het midden ligt het park met paden en groepjes beplanting. Bij het Heilig Hartbeeld werd tijdens de Sacramentsprocessie in de openlucht een altaar opgericht waar een dienst met preek werd gehouden.

Onderaan de overzichtsfoto zien we een groepje huizen aan de Loostraat. Het eerste huis rechts, niet helemaal zichtbaar, is verdwenen. Hier woonde in deze tijd huisarts Van Hesteren met zijn nog jonge gezin. Achter in de tuin stond een houten gebouwtje waar hij zijn praktijk uitoefende.

Op deze plaats ligt nu de inrit naar 'De Pollenbrink', het winkelcentrum. Het middelste huis is nieuw gebouwd. Voorheen stond er een oud huis, zoals op de twee foto's verderop te zien is. In het nieuw gebouwde huis woonde jarenlang P. van Beek. Hij was koster van de Donatuskerk en dreef een kantoorboekhandel waar je onder andere ook kerkboeken en rozenkransen kon kopen. Het derde huis bleef staan. Tot enkele jaren geleden was hier stomerij 'De Vlinder' gevestigd. Tenslotte nog het witte 'Hotel Nas', herbouwd op deze plek in 1950. Het oude huis was door oorlogshandelingen verwoest. Het werd in brand geschoten waarna de bewoners zich ternauwernood in veiligheid konden brengen door uit het kelderraam te kruipen.

Op deze twee foto's, genomen uit dezelfde hoek, is het verschil te zien. Op de ene, de kerk nog met torenspits, de drie huizen en het complex van Nas met rieten dak in 1939. Op de volgende foto, na het eerste

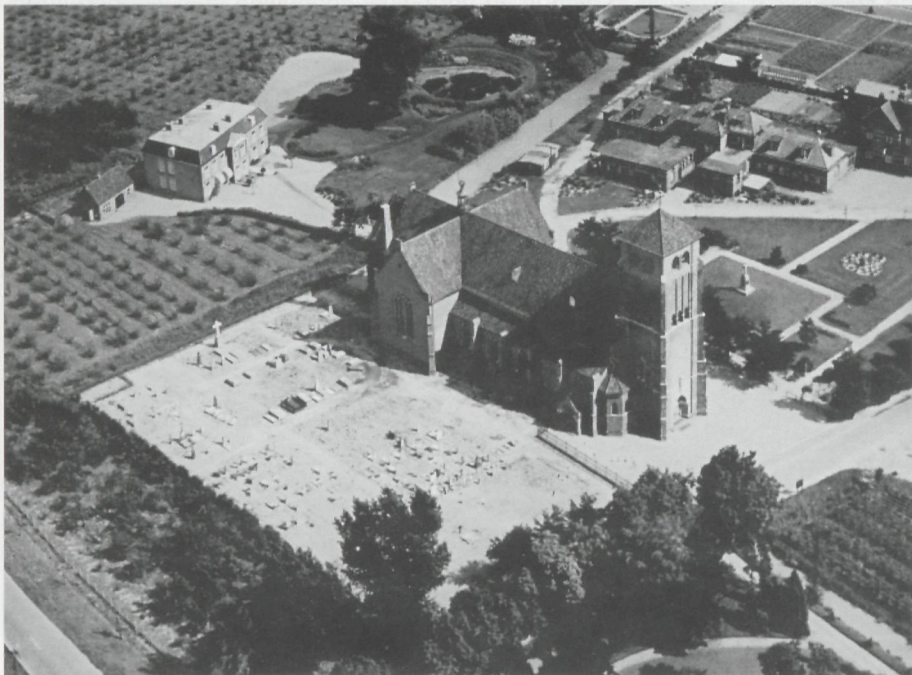

geweld van de oorlog, is de kerk van de spits beroofd en is stalhouderij Nas verdwenen. Later zou er nog veel meer schade ontstaan. De katholieke kerk werd grotendeels vernield en in een andere vorm herbouwd, waarvan de serie

van de vier luchtfoto's getuigt. Naast Nas ligt nog een open stuk. Later zou hier de Ponylaan worden aangelegd. De grote bomen links zijn van 'Huize Bemmels'. Hun schaduw valt over de Loostraat.

We draaien verder om de kerk heen en zien een afscheiding tussen het kerkhof en het kerkplein.

Het kerkhof, tegenwoordig ook wel begraafplaats genoemd, kunnen we op de foto hierboven goed zien als een lichte vlek in het midden. Op het moment van de foto is er plaats genoeg. Met de aanleg van de begraafplaats werd begonnen in 1865. Door protesten van omwonenden duurde het nog tot 1868 voordat de regering vergunning verleende tot het begraven van overledenen. De eerste begrafenis vond plaats op 6 september. Opvallend op de

begraafplaats is het grote kruis op de grafkamer voor priesters. In deze grafkamer is een aantal Bemmelse priesters bijgezet. Aan de linkerkant, in het midden van de foto, is op de begraafplaats een bijzondere plek te zien. Op een speciaal omheind deel van de begraafplaats werden

de ongedoopten begraven. Dat waren dan meestal kinderen die al overleden waren bij de geboorte of die kort daarna zijn overleden. Niet-gedoopten konden niet in gewijde grond worden begraven. Een uitspraak die ik ooit eens hoorde van een oudere, die een kind verloren had, was: *achter de heg gegoooid*. Later zou de strook langs de Herckenrathweg, die op de foto linksonder loopt en beplant is, bij de begraafplaats worden getrokken.

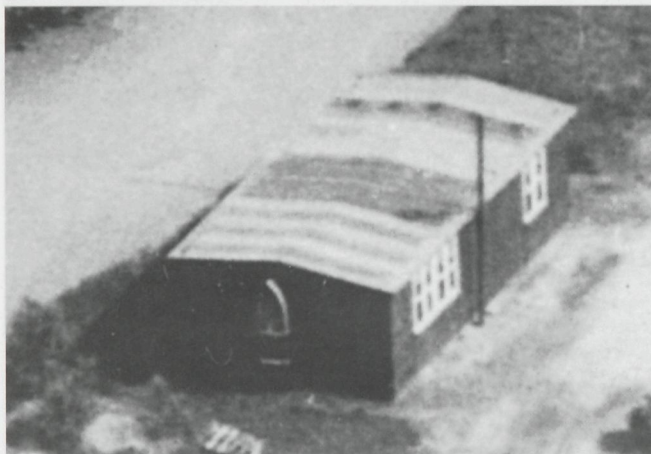

Als we verder gaan op de overzichtsfoto van de vorige bladzijde komen we weer bij de pastorie, die we nu van de andere kant bekijken, en bij de gracht van 'De Poll'. Het ronde perceel bovenaan de foto, waarvan we hierboven een uitvergroting zien, stond in de kadastrale atlas van 1832 te boek als 'perceel van vermaak'. Het is de plaats waar het kasteel 'De Poll' heeft gestaan.

Bij de opgravingen van een paar jaar geleden zijn de resten van het complex blootgelegd. De huizen aan de Deken dr. Mulderstraat zijn gebouwd op het terrein van het kasteel.

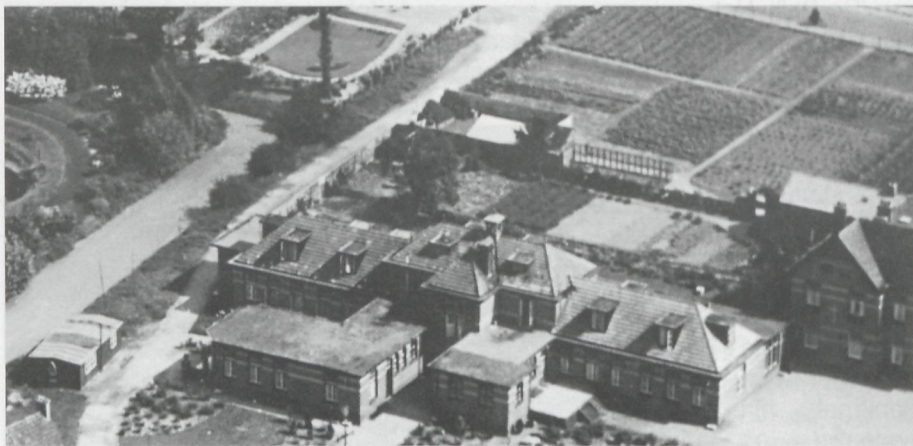

Op de overzichtsfoto van twee bladzijden terug is nog net te zien dat de gracht, bovenaan in het midden, afbuigt naar links. De gracht is later verworpen tot een sloot die op sommige plaatsen achter de huizen aan de Dorpsstraat nog terug te vinden is.

Rechts bovenaan is weer het pad te zien waar je vanaf de Dorpsstraat langs de gidsenhut naar de zij-ingang van de kerk kon gaan.

Helemaal rechts tenslotte weer de gebouwen van Wilhelmina en Liduina en in de uiterst rechtse hoek bovenaan een klein stukje van de Dorpsstraat waar net een fietser passeert. Dat is op de plaats van winkelcentrum 'De Assenburg', ongeveer ter hoogte van modewinkel 'Sheila'.

De volgende keer nog meer Dorpsstraat en nog meer oud Bemmelen.

Maria Janssen

Uitreiking Kringprijs 2008

Tijdens de thema-avond van 25 maart jl. werd, voor de 18e keer, de jaarlijkse Kringprijs van de Historische Kring Bemmelse uitgereikt. De Kringprijs 2008 ging naar de heer C.F. Teunissen uit Bemmelse. Aanleiding voor de toekenning vormde het boek dat vorig jaar verscheen bij het eeuwfeest van het Oranje Comité Bemmelse-Ressen. Voorzitter Marc Kocken las voor vanaf de oorkonde: *'voor zijn grote aandeel in de totstandkoming van het boek **'100 jaar Oranje Comité Bemmelse-Ressen'** waarmee 100 jaar gemeenschapsleven in onze dorpen werd vastgelegd. Hiermee is een belangrijke bijdrage geleverd aan de geschiedschrijving van onze streek'*. Naast deze oorkonde ontving de heer Teunissen nog een boekenbon en het applaus van de aanwezigen.

Met het presenteren van het jubileumboek op 31 augustus 2007 werd een periode van jaren afgesloten waarin vele uren werden besteed aan het tot stand brengen van deze publicatie. In zijn reactie op de woorden van Marc Kocken gaf Frans Teunissen aan met veel voldoening de waardering te ondergaan die hem voor zijn werk ten deel is gevallen.

Op de avond van de uitreiking van de Kringprijs was het boek tijdelijk bij de Kring te koop. Door enkele leden werd nog van deze gelegenheid gebruik gemaakt om het boek aan te schaffen. Het boek is nog verkrijgbaar bij Boekhandel Polman, prijs € 14,95.

Eerdere Kringprijzen werden toegekend aan de familie Emmen (1990), de familie Berndsen (1991), de restauratiecommissie van de kerk in Ressen (1992), Pastoor B. Stukart en J. Verburg (1993), de familie Teunissen (1994), VVV Boven-Betuwe (1995), de familie Brenters-Goris (1996), de heer D. Meurs (1997), mevrouw M. Janssen-Verhagen (1999), de heer N. Meuwssen (2000), Vereniging Dorpsbelangen Ressen (2001), Stichting Streekmuseum Over-Betuwe (2002), de families Wim en Jan Nas (2003), de heer G. Bouw (2004), de heer J. Berends (2005), de heren A. van 't Hullenaar, H.W.A. de Ruijter en H.M. Wierink (2006) en de heer C. van der Heijden (2007). In 1998 werd geen Kringprijs uitgereikt.

Het bestuur

Internetwetenswaardigheden

Onderstaande verwijzingen zijn ook te vinden op onze website.

De canon van Nederland

Deze website bevat de canon van Nederland, dat wil zeggen een kaart met vijftig 'vensters' op de geschiedenis van Nederland. Achter elk venster zit een beschrijving van het betreffende onderwerp. Via zogenaamde vertakkingen en verwijzingen worden de onderwerpen verder belicht en kan het geheel in het onderwys ingezet worden. Zie <http://entoen.nu>

Het verleden van Nederland

Het najaar van 2008 zal in het teken staan van het 'Verleden van Nederland'. Geen inwoner en bezoeker van Nederland zal in die periode om de Nederlandse geschiedenis heen kunnen. Er verschijnen speciale boeken en een groot aantal televisieprogramma's zal aanhaken bij het thema. Voor de scholen worden speciale filmpjes ontwikkeld over de vaderlandse geschiedenis en veel musea gaan hun collectie vertonen, toegespitst op het thema 'Verleden van Nederland'. Deze website geeft een overzicht van historische onderwerpen per provincie. <http://www2.verledenvannederland.nl/index.php>

EU-project Transformation

Het doel van het grensoverschrijdende project Transformation was om te onderzoeken in hoeverre de Romeinse cultuur van invloed is geweest op de inheemse bevolking van de noordelijke grensprovincies van het Romeinse Rijk. De noordgrens liep langs de rivieren de Rijn en de Donau. De website bevat uitgebreide informatie, recente inzichten en ondersteunende afbeeldingen. Een tentoonstelling hierover is vanaf begin 2008 te zien in het Architectuurcentrum Aorta te Utrecht. Zie <http://www.rgzm.de/transformation>

Adri Stuart

Agenda

Historische kring Bemmeler

Bij onze kring staan in mei twee onderwerpen op de agenda:

- **Thema-avond De Oostelijke Betuwelijn**

Daan Viergever uit Zetten stelde met Ed Janssen een lezing samen over deze inmiddels 126 jaar oude spoorlijn. Het accent van die lezing ligt op het oostelijke gedeelte van die Betuwelijn. Daan Viergever is als spreker bij de leden van onze kring wel bekend. Drie jaar geleden vulde hij al eens een zeer geslaagde avond met Betuws dialect en Betuwse vertellingen. Op deze thema-avond over De Oostelijke Betuwelijn wordt hij begeleid door Ed Janssen die met behulp van een beamer het fraaie beeldmateriaal zal presenteren, waaronder ook materiaal betreffende het station Ressen-Bemmel. Zie ook de afzonderlijke uitnodiging die u als lid tezamen met dit Kringblad heeft ontvangen. **De thema-avond is op dinsdagavond 27 mei a.s. aanvang 20.00 uur in de grote zaal van Cultureel Centrum 'De Kinkel' in Bemmel en de toegang is vrij.**

- **Excursie naar het Dominicanenklooster in Huissen**

In het kader van onze jaarlijkse excursie brengen we deze keer een bezoek aan het 150 jaar oude klooster van de Dominicanen in Huissen. Zoals gebruikelijk is deelname aan de excursie voorbehouden aan de leden en is het aantal deelnemers gelimiteerd. Bij deze gelegenheid is het maximum aantal deelnemers op 40 gesteld. Leden ontvangen tezamen met dit Kringblad een uitnodiging voor deze excursie: voor de wijze van aanmelding wordt daarnaar verwezen. **De excursie is op zaterdag 31 mei a.s. aanvang 14.00 uur.**

Markt in het kader van de Zwitserse Week

In verband met de wijzigingen die zijn doorgevoerd in het programma van de Nijmeegse Vierdaagse is de traditionele markt in het kader van de Zwitserse Week in Bemmel van de zondagmiddag vervroegd en verschoven naar de zaterdagavond. Deze markt wordt nu gehouden op zaterdagavond 12 juli van 19.00-23.00 uur in het centrum van Bemmel. De Historische Kring Bemmel zal daar ook weer acte de présence geven.

Vakantiesluiting en openstelling

In verband met de zomervakantie zal de kringhuisvesting in 'De Kinkel' in de maanden juli en augustus gesloten zijn. Onze laatste avondopenstelling voor de vakantiesluiting is op dinsdag 3 juni. De eerstvolgende avondopenstelling na de vakantie is op dinsdag 2 september. De avondopenstellingen zijn normaal op de eerste dinsdagavond van de maand van 20.00-22.00 uur. In de vakantiemaanden juli en augustus komt ook de vaste wekelijkse openstelling op de dinsdagochtend te vervallen. Normaal is de kringhuisvesting elke week op dinsdagochtend van 10.00-12.00 open.

Boeken

De Canon van ons Vaderlands Verleden (€ 29,95)

Geschiedenis leeft! De eerste (inmiddels herziene!) canon van onze vaderlandse geschiedenis is een feit. De canon vormt een van de fundamenteën van de culturele bagage die elke Nederlander (volgens de regering) als vanzelfsprekend zou moeten hebben. In dit boek passeren twintig eeuwen Lage Landen de revue aan de hand van 50 hoogtepunten, die samen de basis vormen van het nieuwe geschiedenisonderwijs. Het wordt zo van belang geacht dat er een museum wordt opgericht met dit thema. En dat nog wel bij ons in de buurt! In Arnhem!

Elk van de 50 onderwerpen biedt aanknopingspunten voor boeiende verhalen die de belangstelling van scholieren voor geschiedenis kunnen aanwakkeren. Samen vormen deze 'vensters' de rode draad van de geschiedenis van het land dat wij gezamenlijk bewonen. Wie meer wil weten over de afzonderlijke onderwerpen, maar tegelijkertijd een indruk wil krijgen van de plaats die ze in het grote geheel innemen, vindt in dit boek wat hij/zij zoekt.

Deze prachtige, geïllustreerde uitgave vormt de meest moderne versie op onze historie. Vijftig vlot geschreven hoofdstukken leiden ons via de hunebedbouwers en de Romeinen, Karel de Grote en Willem van Oranje tot de komst van de televisie, de ontdekking van de gasbel en zelfs Srebrenica. Geschikt als naslagwerk voor historisch geïnteresseerden en heel bruikbaar als historische 'opfrisser' voor ouders met schoolgaande kinderen.

De eerste kruistocht (€14,95)

Voor wie geïnteresseerd is hoe het eerste grote conflict tussen door de islam gedomineerde volkeren in het Midden-Oosten en het christendom heeft plaatsgevonden, is dit een zeer lezenswaardig boek. Dr. Thomas Asbridge is hoofddocent middeleeuwse geschiedenis aan het Queen Mary College, de universiteit van Londen. Hij speelde een belangrijke rol op de International Conference of the Society for the Study of the Crusades and the Latin East, in Jerusalem en Haifa (1999) en Expanding the Frontiers of Medieval Latin Christianity: The Crusades and the Military Orders, gehouden op de Central European University te Budapest.

Zijn laatste publicatie is *De eerste kruistocht*. De oorsprong van het conflict tussen islam en christendom. Asbridge, dertiger, raakte gefascineerd door de kruistochten op het moment dat hij als zestienjarige zijn eerste boek over het onderwerp in handen kreeg. In de zomer van 1999 liep hij de route die de kruisvaarders precies negenhonderd jaar daarvoor aflegden, van Antiochië (nu Antakya, Turkije) naar Jeruzalem. Dat was, te voet, een afstand van maar liefst 550 kilometer. Hij koos met opzet het heetste seizoen, om te voelen wat

zij voelden, lang geleden. 'Ik kom al jaren in die regio. Mijn veldwerk was ook in het oude Antiochië. Helaas zijn de gebieden waar archeologisch het meeste te ontdekken valt, nu net de grensstreken tussen Turkije en Syrië, Libanon en Israël. Het is allemaal militair gebied. De ontoegankelijkheid conserveert weliswaar, maar je kunt er dus ook niet bij.' Asbridge is secretaris van de Society for the Study of the Crusades and the Latin East, een genootschap waarin ruim vijfhonderd geleerden uit dertig landen samenwerken. Doel daarvan is nieuw licht te werpen op de kruistochten, in een tijd waarin die term weer helemaal terug is van weggeweest.

Gendt tussen stad en dorp (€ 20,-)

De 250 pagina's dikke jubileumuitgave van de Historische Kring Gende is een boek waar de 25-jarige vereniging trots op mag zijn. Het is geen 'Geschiedenis van Gendt' in die zin dat in chronologische volgorde het verleden van deze plaats wordt beschreven. Integendeel, er is gekozen voor een opzet met een grote variatie aan onderwerpen, vastgelegd in 20 rijk geïllustreerde hoofdstukken van de hand van 15 verschillende auteurs. De laatste 25 pagina's van het boek zijn uitsluitend met foto's gevuld.

Plaatsen van herinnering (€ 125,-)

Sinds enige tijd is de prachtige cassette 'Plaatsen van herinnering' verkrijgbaar. Daarin de geschiedenis van Nederland gekoppeld aan 160 plaatsen.

Ons land is doordrenkt van geschiedenis. Overal in de steden en in het landschap van de Lage Landen zijn sporen van gebeurtenissen die van belang zijn geweest voor de ontwikkeling van ons land. Plaatsen van herinnering neemt u mee langs deze ankerplaatsen van ons turbulente verleden, van Nieuwpoort tot Heiligerlee, van de slag bij Warns tot het bombardement van Rotterdam, en van Wall Street tot Batavia.

Elk deel bevat veertig beeldende en boeiende verhalen van de hand van evenzovele kenners van dit verleden. In vier delen brengen de schrijvers op pakkende wijze een voorval, een gebeurtenis, een catastrofe of een overwinning opnieuw in herinnering. Ze staan daarbij ook stil bij hoe we naderhand met dat verleden zijn omgegaan. Elk essay gaat vergezeld van een speciaal voor deze reeks gemaakte foto van de plaats van herinnering. Het bestaat uit de volgende 4 delen:

- Nederland van prehistorie tot Beeldenstorm
- Nederland in de zeventiende en achttiende eeuw
- Nederland in de negentiende eeuw
- Nederland in de twintigste eeuw

Frans Polman

Advertenties 1925

12 Mei a.s. hopen
J. TEN WESTENEND
EN
J. M. HERMELING
hunne **25-jarige Echtver-**
eeniging te herdenken.
Dat zij voor mij nog lang
gespaard mogen blijven is de
wensch van hun Dochtertje
4654 16 **MARIA.**
Wegens Familieomstandighe-
den **12 en 13 Mei gesloten.**
Haalderen, 9 Mei 1925.

•• **Getrouwd**
ALBERTUS HENRICUS
v. APPELDOORN
en
HENRIËTTE MARIA
BALTUSSEN
die, mede namens wederzijdsche
Familie, danken voor de vele
blijken van belangstelling bij hun
Huwelijk ondervonden.
Bemmel, 15 Mei 1925, 4775

•• **Ondertrouwd:**
WILLEM HOUTERMAN
EN **4927**
MARIE DEGEN,
Bemmel-Doornik, } 10 Oct. 1925.
Lent,
Huwelijksvoltrekking 4 Nov. a.s

St. Liduina-Gesticht
BEMMEL

Eerste klasse Kamer vrij m.
afzonderlijke Slaapkamer
Inl. b. d. Eerw. Overste. 4304

R K. Dienstmeisje
gevraagd met Mei v.
dag of dag en nacht.
CLERKX, Hoofd der
School, Haalderen.
5097

Wordt **gevraagd** een R.K.
aankomend

Opzichter-Teekenaar
Franco brieven aan den bouw-
kundige **A. W. VAN 'T HULLE-**
NAAR Jzn., Bemmel. 5276 8

Terstond gevraagd
R. K. Warmoeze-
niersknecht of gene-
gen te leeren, niet
beneden 17 jaar. D.
ROELOFS, Plak, te
Bemmel. 1454

Te Koop
wegens afschaffing,
een beste **Trekhond.**
A. v. d. LIENDEN,
Klein Rome, Bemmel
1446

Gevraagd voor direct
een **NET R.-K. MEISJE**
van nette familie liefst 25 jaar of
ouder, voor huish werkzaamh,
klein gezin, met geheel huiselijk
verkeer. Loon naar overeenkomst.
H. V. VERWEIJEN, Haalderen,
Bemmel. 2012 8

Historische Kring Bommel

Secretariaat: G.J. Sommers, de Houtakker 1, 6681 CW Bommel
tel. 0481-464933, email g.sommers@hccnet.nl

Bankrekening: Rabobank Bommel 10.57.26.443

Internetadres: <http://www.historischekringbommel.nl>

Samenstelling bestuur:

Drs. M.H.J.M. Kocken (voorzitter/archeologie)	Klein Rome 28 0481-465522	6681 PB Bommel marckocken@kpnplanet.nl
G.J. Sommers (penningmeester/secretaris)	De Houtakker 1 0481-464933	6681 CW Bommel g.sommers@hccnet.nl
G.Th. Bouwman (bestuurslid)	Brouwerslaan 13 0481-462709	6681 EB Bommel gijs-bouwman@planet.nl
M.J.P. Janssen-van Gelder (bestuurslid/documentatie)	Dorpsstraat 8 0481-464349	6681 BN Bommel
M.G.A.E. van de Nieuwenhuijzen (bestuurslid)	Lidwinastraat 13 0481-463660	6681 AC Bommel
A.B.P.M. Stuart (bestuurslid/genealogie)	Bakershoeve 106 055-5410637	7326 DM Apeldoorn a3s@hccnet.nl

Redactie:

De redactie voor deze uitgave werd gevormd door Gijs Bouwman, Maria Janssen, Marc Kocken, Gerard Sommers, Adri Stuart en Joop Verburg. Kopij en andere berichten voor de redactie kunnen worden ingeleverd bij de redactieleden.

De adresgegevens van Joop Verburg zijn:

J. Verburg, Teselaar 61, 6681 BE Bommel, tel. 0481-461603.

Lidmaatschap Historische Kring Bommel:

Deze uitgave wordt gratis verspreid onder de leden van de kring. Wilt u ook lid worden, aanmelding kan plaatsvinden bij het secretariaat. De contributie bedraagt € 13,00 per jaar; tweede en volgende gezinsleden betalen € 4,50. Cadeaubonnen waarmee u familie, vrienden of bekenden een jaarlidmaatschap kunt schenken, zijn verkrijgbaar bij de secretaris.

